

MÜNDƏRİCAT:

Giriş	2
Ümumi Şərh No.1: Məişət əməyində çalışan miqrantlar haqqında Ümumi Şərh.....	3
Ümumi Şərh No. 2: Qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinin hüquqları haqqında Ümumi Şərh	17

Giriş

Bu vəsait Bütün əməkçi miqrantların və onların ailə üzvlərinin hüquqlarının qorunması üzrə Komitənin hazırladığı Ümumi Şərhlərin seçmə toplusunu təqdim edir.

Bütün əməkçi miqrantların və onların ailə üzvlərinin hüquqlarının qorunması üzrə Komitə də daxil olmaqla Birləşmiş Millətlər Təşkilatının insan hüquqlarına dair Müqavilə Qurumları müvafiq insan hüquqları müqavilələrində nəzərdə tutulan maddə və müddəaların şərhini “ümumi şərhlər” və ya “ümumi tövsiyələr” formasında hazırlayırlar. Bu sənədlər Birləşmiş Millətlər Təşkilatının insan hüquqları müqavilələrində təsbit edilən müxtəlif insan hüquqları, prinsiplər və əsas müddəaların müfəssəl şərhini verir, eləcə də onların icrasında diqqət yetirilməli olan məqamları və atılmalı olan addımları izah edir. Bundan əlavə, Ümumi Şərhlər insan hüquqları müqavilələrinin xüsusi maddələri baxımından milli hesabatların hazırlanmasına dair ümumi təlimatla təmin edir.

Ümumi Şərh No. 1:

Məişət əməyində çalışan miqrantlar
haqqında Ümumi Şərh

Bütün Əməkçi Miqrantların və Onların Ailə Üzvlərinin Hüquqlarının Qorunması haqqında Beynəlxalq Konvensiya

Paylanma: Ümumi
23 fevral 2011-ci il

Əsli: İngilis dilində
Qeyri-rəsmi tərcümə

Bütün Əməkçi Miqrantların və Onların Ailə Üzvlərinin Hüquqlarının Qorunması üzrə Komitə

Məişət əməyində çalışan miqrantlar haqqında Ümumi şərh No.1

I. Giriş

1. Məişət əməyi bəzi ölkələrdə ümumi məşğulluq dərəcəsinin 10 faizini əhatə edən milyonlarla sakin üçün mühüm məşğuliyyətdir.¹ Son onilliklər ərzində artan tendensiyaya nəzər saldıqda əməkçi miqrantların yerli işçilər ilə müqayisədə üstünlük təşkil etdiyini görmək olar. Bu əməkçilər arasında qadınlar əksəriyyət təşkil edir.

2. Əksər milli və beynəlxalq qanunvericilik çərçivələrində məişət əməyi və ya məişət əməkçiləri haqqında dəqiq istinadların olmadığına nəzərə alaraq Bütün Əməkçi Miqrantlar və Onların Ailə Üzvlərinin Hüquqlarının Qorunması üzrə Komitə (bundan sonra Komitə adlandırılacaq) 2009-cu ilin oktyabr ayında keçirilən on birinci sessiyası zamanı məişət əməyi miqrantları ilə bağlı "Bütün əməkçi miqrantların və onların ailə üzvlərinin hüquqlarının qorunması haqqında" Beynəlxalq Konvensiyaya (bundan sonra Konvensiya adlandırılacaq) əsasən Dövlətlərin öz öhdəliklərini yerinə yetirmələri üzrə qaydalar barədə ümumi şərh təqdim olunması haqqında qərar qəbul etmişdir. Bu məsələ ilə bağlı 14 oktyabr 2009-cu il tarixində Komitə tərəfindən Dövlətlərin, beynəlxalq təşkilatların, qeyri-hökumət təşkilatlarının (QHT) və əmək təşkilatlarının, vətəndaş cəmiyyəti və miqrantların, eləcə də bir sıra maraqlı tərəflər və tədqiqatların iştirakı ilə Ümumi Müzakirə Günü təşkil olunmuşdur. Bu ümumi şərh yuxarıda qeyd olunan müddəalar, eləcə də Komitə tərəfindən üzv Dövlətlər ilə Konvensiyanın həyata keçirilmə məruzələrinə keçirilən baxışa əsaslanır.

¹ Bütün dünya üzrə məişət əməkçilərin sayı ilə bağlı dəqiq məlumat yoxdur, buna qismən bəyan edilməmiş yerli işlərin geniş yayılması və milli statistik məlumatlarda məişət əməkçilərinin xüsusi kateqoriya olaraq nəzərə alınmaması səbəb olur. Buna baxmayaraq, mövcud olan məlumatlara əsasən inkişaf etməkdə olan ölkələrdə yerli işlərin ümumi məşğulluğun 4 və 10 faizi arasında, inkişaf etmiş sənaye ölkələrində isə 1 və 2.5 faiz arasında olduğunu görmək mümkündür. Bax: Beynəlxalq Əmək Təşkilatının (BƏT) (2009), "Yerli İşçilər üçün Layiqli Əmək", Hesabat IV(1), Beynəlxalq Konfrans, 99-cu sessiya, 2010-cu il.

3. Konvensiya əsasında nəzərdə tutulduğu kimi, "əməkçi miqrant" termini "vətəndaşlığı olmadığı ölkədə mizdlü fəaliyyət göstərəcək, göstərən və ya göstərmiş olan" şəxslərə xitab edir². Müvafiq olaraq, Konvensiya əməkçi miqrantlara və onların ailələrinə yalnız miqrantların işlədiyi müddətdə deyil, " əməkçi miqrantların və onların ailə üzvlərinin miqrasiya, gediş, tranzit və Ölkə ərazisində qaldıqları və mizdlə çalışdıqları, eləcə də vətəndaşı olduqları və ya yaşadıkları Ölkəyə qayıdırları daxil olmaqla bütün miqrasiya prosesi zamanı" müdafiəni təmin edir.³

4. Milli immiqrasiya qanunları əsasında inzibati statuslarından asılı olaraq, bəzi miqrantlar sənədləşdirilmiş və ya qaydaya uyğun vəziyyətdə, digərləri isə sənədsiz və ya qaydadan kənar vəziyyətdə hesab olunurlar. Konvensiya statusundan asılı olmayaraq bütün əməkçi miqrantlar üçün hüquqları müəyyən edir⁴ və daha sonra sənədləşdirilmiş və ya qaydaya uyğun vəziyyətdə olan miqrantlar üçün əlavə hüquqları qeyd edirsə⁵, bu ümumi şərh xüsusi olaraq qeyd olunmadığı halda bütün yerli əməkçi miqrantlara şamil olunur.

5. "Məişət əməyi" və ya "məişət əməkçisi" terminləri hər hansı beynəlxalq vasitələr ilə müəyyən edilməmişdir. Buna baxmayaraq, milli qanunvericilik əsasında müəyyən olunan ümumi elementlərə nəzər saldıqda⁶, Komitə "məişət əməkçisi" termininin digər şəxslərə məxsus özəl evlərdə qalib-qalmamasından asılı olmayaraq çalışan şəxslərə şamil edildiyini qeyd edir.

6. Yerli əməkçi miqrantların Konvensiyanın 2-ci maddəsinin 2-ci bəndində qeyd olunan "əməkçi miqrant" termini əsasında müəyyən olunur və yerli əməkçi miqrantların müdafiəsini istisna edən istənilən fərqləndirmə birbaşa olaraq Konvensiya müddələrinin pozulmasına səbəb olacaq.

7. Bu ümumi şərh əsasında müəyyən olunan insan hüquqları məsələləri və problemləri bütün məişət əməkçiləri əhatə etməsinə baxmayaraq, bəzi məsələlər və problemlər xüsusi olaraq məişət əməkçisi miqrantların vəziyyətinə aiddir. Ümumilikdə, yerli əməkçi miqrantlar müəyyən istismar və zorakılıq halları riski altındadırlar. Qeyd olunan halların mərkəzində aşağıdakı elementlər daxil ola biləcək təcrid olunma və asılılıq faktorları dayanır: xarici ölkədə, əcnəbi dili üstünlük təşkil etdiyi məkanda və ailədən uzaqda həyatın təcrid olunması; əsas yardım sistemlərinin çatışmazlığı, mədəniyyət və məişət əməyi və miqrasiya qanunları haqqında məlumatın olmaması; miqrasiya ilə əlaqədar borc, hüquqi statusu ilə bağlı işdən və işəgötürəndən asılılıq, iş yerinin tərk edilməsi ilə azadlıqlarını məhdudlaşdıran işəgötürənlər, miqrantların iş yerinin onların yeganə sığınacağı olması və ailələrinə yerli işdən qazandıqları ödənişlərin göndərilməsi. Qadın cinsindən olan yerli əməkçi miqrantlar gender məsələsi ilə bağlı, gender əsaslı zorakılıq daxil olmaqla bir sıra əlavə risklər ilə

² Konvensiya, maddə 2. Konvensiyanın 3-cü maddəsi öz tətbiq dairəsinə aşağıda qeyd olunan bir sıra əməkçi kateqoriyalarını daxil etmir: bu kateqoriyalara beynəlxalq təşkilatların və Dövlətlərin müəyyən əməkçiləri, statusları beynəlxalq qanun və ya xüsusi müqavilələr əsasında tənzimlənən mənşə Ölkələrindən kənarında yaşayan investorlar; tələbələr və təlimçilər; yaşayış icazəsi almadıqları və məşğulluq Ölkəsində mizdlə dəniz qurğularında çalışan dənizçi və əməkçilər daxildir. Bundan əlavə, qaçqınlar və vətəndaşlığı olmayan şəxslər yalnız yerli qanunvericilik əsasında nəzərdə tutulduğu halda Konvensiyaya daxil edilə bilər (maddə 3(d)).

³ Konvensiya, maddə 1.

⁴ Konvensiya, Hissə III.

⁵ Konvensiya, Hissə IV.

⁶ Bax: Beynəlxalq Əmək Təşkilatının (BƏT) (2009), "Yerli İşçilər üçün Layiqli Əmək", Hesabat IV(1), Beynəlxalq Konfrans, 99-cu sessiya, 2010-cu il; Xose Maria Ramirez-Maçado *Məişət Əməyi, İş və Məşğulluq Şərtləri: Hüquqi Perspektiv*, BƏT(2003).

üzləşirlər. Sənədi olmayan və ya qanunsuz şəkildə fəaliyyət göstərən yerli əməkçi miqrantlar işəgötürən tərəfindən zorakılığa məruz qalmaları səbəbindən Dövlət orqanlarına müdafiə olunmaq üçün müraciət etdikdə deportasiya riski ilə üzləşdiklərindən bu risklər və hallar onlar üçün daha da mürəkkəbləşir.

A. Yerli əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinin üzləşdikləri problemlər

8. Yerli əməkçi miqrantların problemləri yalnız iş yeri ilə məhdudlaşmır. Yerli əməkçi miqrantlar bütövlükdə miqrasiya prosesi zamanı Konvensiya əsasında nəzərdə tutulan müdafiə faktorları daxil olmaqla bir sıra insan hüquqlarının pozulması halları ilə üzləşirlər.

İşəgötürmə, yola düşməzdən öncə və tranzit ölkələrində

9. Bir çox ölkələrdə işəgötürmə agentləri, məşğulluq brokerləri və digər vasitəçilər yerli əməkçi miqrantlardan külli miqdarda ödəniş əldə edir və onlara dəqiq məlumat, səyahətdən öncə hazırlıq və ya yazılı müqavilə təqdim etmir. Xüsusilə də, miqrantlar öz hüquqları və zorakılığın şikayət edilməsi ilə bağlı orqanlar haqqında bir çox hallarda məlumatsız olurlar. Bəzi potensial məişət əməyi miqrantları qeyri-qanuni işəgötürmə agentləri tərəfindən aldadılaraq, saxta viza və ya digər sənədlər və mövcud olmayan iş üçün ödəniş təqdim edirlər.

10. Xarici ölkələrə tranzit zamanı, xüsusilə qadınlar və qızlar agentlər və vasitəçilər tərəfindən fiziki və cinsi zorakılığa məruz qalma riski altında olurlar.

Gəliş zamanı və məşğulluq dövründə

11. Gəlişləri zamanı miqrantlar miqrasiya prosesi səbəbindən yığılan külli miqdarda borc, sənədsiz və işsiz vəziyyətdə qalırlar ki, bu da onları zorakılıq və istismara qarşı müdafiəsiz edir. Hətta ölkəyə gəlməzdən öncə müqavilələrin imzalanmasına baxmayaraq, bir çox yerli əməkçi miqrantlar ölkəyə daxil olduqdan sonra daha az ödəniş və fərqli iş şəraiti ilə bağlı heç bir hüquqi məsləhət olmadan, təzyiq altında anlamadıqları dildə və daha öncə razılaşıdırılan və vəd olunandan tamamilə fərqli şərtlər ilə yeni müqavilə imzalamağa məcbur edirlər.

12. İşəgötürən tərəfindən pasportların mənimlənməsi geniş yayılıb, bu əməkçi miqrantın evdən, eləcə də ölkədən kənarlaşmasını qadağan edən, təcrid olunma və asılılığını artıran faktordur.

13. İş yerində bir çoxları təzyiq altında iş şəraiti ilə üzləşir, bunlara aşağıdakı hallar daxildir:

(a) Qismən və ya bir çox hallarda ümumiyyətlə evdən kənara çıxmanın və öz ailə üzvləri daxil olmaqla çalışdıqları evdən kənar insanlar ilə ünsiyyətin qadağan olunması;

(b) Həddindən artıq və ya bir çox hallarda qeyri-müəyyən iş saatları. Xüsusən ev daxilində yaşayan yerli əməkçi miqrantların istənilən zaman işə çağırılması mümkün olan məcburi hallar;

(c) Qeyri-kafi istirahət və asudə vaxt. Bir çox yerli əməkçi miqrantlar ümumiyyətlə istirahət gününə malik olmur; digərləri ay ərzində bir dəfə istirahət gününə malik olurlar və ya bir çox hallarda bu "istirahət günü" işəgötürən tərəfindən ləğv olunur və ya dəyişdirilir; işəgötürən tətildə olduqda və ya əməkçi xəstələndikdə "iş yoxdur-ödəniş yoxdur" prinsipi tətbiq olunur. Digərləri xəstəlik/ ailə məsələləri ilə bağlı qanuni icazə səbəbləri olduğu halda işlərini itirmək ilə bağlı töhmət və ya hədə-qorxu ilə üzləşirlər.

(d) Ciddi xəstəlik və ya ailə üzvlərinin qəfil ölümü ilə bağlı mühüm ailə məsələləri ilə bağlı səfərlərin qadağan edilməsi;

(e) Aşağı əməkhaqqı, ödənişlərin gecikdirilməsi və ya heç ödənilməməsi. Məişət əməkçiləri üçün minimum əməkhaqqı üzrə qanunların olmaması və ya tətbiq olunmaması səbəbindən, bir çox

miqrant məişət əməkçiləri digər sektorlarda çalışan şəxslər ilə müqayisədə çox cüzi miqdarda, bank hesablarına ödənişlər olmadan və ya buna bənzər digər formalarda əməkhaqqı alırlar;

(f) Sosial təhlükəsizlik müdafiəsi, xəstəlik zamanı və ailə üçün müavinətlər, təqaüd hüquqlarının olmaması;

(g) İşəgötürənlər, eləcə də işədüzəltmə agentləri və ya vasitəçilər tərəfindən psixoloji, fiziki və cinsi sui-istifadə və təcavüz; və

(h) Qeyri-adekvat, anti-sanitariya şəraitində və istifadəyə yararsız yaşayış yerləri.

14. Məişət əməkçilərinin mühüm hissəsini təşkil edən uşaq məişət əməkçilərinə qarşı sui-istifadə riski artmışdır. Gənc yaşda olmaları, ailələrindən və yoldaşlarından təcrid olunmaları və ayrılımaları, işəgötürənlərdən tam asılılıqları təhsil hüququ daxil olmaqla Konvensiya əsasında nəzərdən tutulmuş hüquqlarının pozulmasına qarşı ələcsiz qoyur.

Öz ölkələrində qalmış ailələr

15. Yerli əməkçi miqrantların uzunmüddətli başqa ölkədə qalması onların ailə birliliyinə və ailə üzvlərinin sosial və psixoloji vəziyyətinə mənfi təsir göstərir, bir çox hallarda isə övladlarının hüquqlarının pozulması halları ilə müşahidə olunur.

Qayıtdıqdan sonra

16. Yerli əməkçi miqrantlar öz ölkələrinə qayıtdıqdan sonra əmək bazarı və cəmiyyətə yenidən inteqrasiya zamanı çətinliklər ilə üzləşə bilərlər. Qeyd olunan şəxslər həmçinin, təqaüd və sosial təhlükəsizlik müavinətlərinin köçürülməsi ilə bağlı problemlər yaşaya bilərlər.

17. Əmək münasibətlərinə xitam verildikdən sonra işlədiyi ölkədə qalmaq hüququna malik olmadıqlarından bir çox miqrantlar işəgötürənlər tərəfindən hüquqlarının pozulması səbəbindən təzminat ala bilmirlər. Nəticə etibarilə yerli əməkçi miqrantlar öz ölkələrinə əldə etməli olduqlarından daha az əməkhaqqı və heç bir təzminat və ya müavinət almadan qayıda bilərlər. İşəgötürən tərəfindən sui-istifadə olunan iş şəraitindən qaçmaq üçün öz ölkələrinə geri dönmə miqrantlar heç bir yardım və ya hüquqi təzminat əldə edə bilmirlər.

B. Müdafiə üzrə çatışmazlıqlar

Müdafiə çatışmazlıqları: "hüquqi"

18. Beynəlxalq müqavilələrin böyük əksəriyyəti əmək hüquqları daxil olmaqla, bütün şəxslərin, eləcə də əməkçilərin insan hüquqlarını özündə ehtiva edir.⁷ İnsan hüquqları üzrə digər müqavilələrə müvafiq olaraq, Konvensiya əsasında bütün sui-istifadə və istismaredici əmək şəraitinə qarşı müdafiə miqrasiya statusundan asılı olmayaraq bütün əməkçi miqrantlara şamil olunur. Bu baxımdan, Komitə milli səviyyədə əsas qanun kateqoriyalarının məişət əməyi və əməkçilərə qarşı biganə yanaşdığını və ya tam şəkildə istisna etdiyi məsələsinə öz narahatlığını bildirir və bu halın istismaredici əməyin mövcud olmasına və qanun pozuntusu olduqda hüquqi yardım göstəriləcək ünvanları məhdudlaşdırdığına yol açdığını qeyd edir.

19. *Əmək qanunu.* Bir çox ölkələrdə, məişət əməkçiləri əmək müdafiəsinin təmin olunması üçün hüquqi olaraq "əməkçi" statusuna malik deyil. Məişət əməkçilərinin əmək qanunu üzrə müdafiə mexanizmindən istisna edilməsi üçün bir sıra orqanlar və xüsusi təriflər istifadə olunmuşdur, belə ki, onların "işəgötürən" hesab edilməyən özəl şəxslər üçün çalışması fikri bu məsələyə daxildir. Eyni zamanda, ənənəvi olaraq qadınlar və qızlar tərəfindən məişət daxilində yerinə yetirilən ödənişsiz iş, eləcə də "ailə yardımçısı" kimi tanınan yerli məişət əməkçiləri haqqında ənənəvi fikirlər məişət əməyi qanunvericiliyinə məişət əməyi termininin mahiyyətini əhatə etməkdə maneə törədir. "Əməkçi" statusunun de-fakto və/ və ya de yure "tanınmaması" səbəbindən məişət əməkçiləri digər əməkçilərə əmək qanunu əsasında təmin olunan hüquq və azadlıqlardan istifadə edə bilmirlər.

20. Bəzi milli əmək qanunları məişət əməyi və əməkçilər üçün müdafiə mexanizmlərini əhatə edir, lakin yerli əməkçi miqrantları bəzi və ya bütün müdafiə mexanizmlərindən istisna edir. Nümunə olaraq, yerli əməkçi miqrantların öz əmək hüquqlarını təmin etmək bacarıqlarına bir çox hallarda qadağa qoyulur. Əmək qanunu və ya digər standartlar və müdafiə mexanizmləri yerli və əməkçi miqrantlara şamil olunduğu zaman qanunvericilik əsasında məişət şəraitində nəzarət və əmək müfəttişliyi həyata keçirilə bilər.

21. *İmmiqrasiya qanunu.* Əmək fəaliyyəti ilə məşğul olduqları ölkələrə giriş və ölkədə qalma şərtlərini tənzimləyən qanunlar bir çox hallarda yerli əməkçi miqrantlar üçün narahatlıq mənbəyidir. Həddindən artıq ciddi immiqrasiya qanunları geniş sayda sənədsiz və ya qanunsuz şəkildə, beləliklə də insan hüquqları pozuntularına qarşı həssas yerli əməkçi miqrantların mövcudluğuna səbəb olur. İmmiqrasiya qanunları sənədi olan və ya qanuni şəkildə fəaliyyət göstərən əməkçilərin statusunu xüsusi işəgötürənlər tərəfindən maliyyələşdirmə ilə əlaqələndirdikləri halda yuxarıda qeyd olunan hallar baş verə bilər. Nəticə etibarilə, yerli əməkçi miqrantlar sui-istifadə olunan əmək

⁷ İnsan hüquqları üzrə əsas beynəlxalq müqavilələrin hər biri yerli əməkçi miqrantların müdafiəsi ilə bağlı standartlar və təhlükəsizlik qaydalarına malikdirlər. İnsan hüquqları üzrə müqavilələrə nəzarət edən bir sıra orqanlar yerli əməkçi miqrantlar daxil olmaqla, miqrantlar və əməkçi miqrantların vəziyyətinə xüsusi diqqət ayırmışlar. Xüsusilə, Qadınlara qarşı Ayrı-seçkililiyin Ləğvi üzrə Komitənin qadın əməkçi miqrantlar haqqında ümumi tövsiyəsi No.26 (2008); İqtisadi və Sosial Hüquqlar üzrə Komitənin iş hüququ ilə bağlı 18 sayılı ümumi şərh (2005); Uşaq Hüquqları üzrə Komitənin öz ölkələrindən kənarında olan müşayiətsiz və valideynlərindən ayrılmış uşaqlar ilə rəftar ilə bağlı 6 sayılı ümumi şərh (2005); İrqi Ayrı-seçkililiyin ləğv edilməsi üzrə Komitənin vətəndaşlığı olmayan şəxslərə qarşı ayrı-seçkilik ilə bağlı 30 sayılı ümumi tövsiyəsi (2004); İnsan Hüquqları üzrə Komitənin Pakt əsasında xaricilərin vəziyyəti ilə bağlı 15 sayılı ümumi şərhinə (1986) nəzər salın.

münasibətlərindən yayınmaq və ya öz işəgötürənlərinə qarşı hüquqi təzminat tələb etməyə çalışdıqları halda deportasiya riski ilə üzləşə bilərlər.

22. İş icazəsi və girov zəmanəti şərtləri ilə bağlı bəzi ölkələrin qanunvericiliyinə əsasən, məişət əməkçiləri daxil olmaqla qadın miqrantlar hamılə olduqda və ya müsbət İİV virusu aşkar edildikdə icazələrindən məhrum edilə bilərlər. Miqrant qadın əməkçilərin razılıqları və ya həkim məsləhəti olmadan cinsi və reproduktiv sağlamlıq ilə bağlı məcburi tibbi yoxlanışdan keçmələri qeyri-adi hal deyil.

23. *Müqavilə qanunu.* Məişət əməyi bir çox hallarda qeyri-rəsmi əmək bazarında yerinə yetirildiyindən müqavilələr ilə bağlı milli qanunlar və tənzimləmələr kateqoriya əsasında və ya praktiki surətdə məişət əməyi və/ və ya məişət əməkçilərinə şamil olunmur.

24. *Sosial təhlükəsizlik qanunları.* Məişət əməkçiləri, xüsusilə də miqrantlar sosial təhlükəsizlik ilə bağlı milli qanunvericilik əsasında müəyyən olunan hüquqlardan məhrum edirlər. Sosial təhlükəsizlik müavinətlərinin və gender əsaslı tibbi xidmətin çatışmazlığı yerli əməkçi miqrantların həssaslığını və işəgötürənlərdən asılılığını getdikcə artırır.

Müdafiə çatışmazlığı: praktiki

25. Yerli əməkçi miqrantlar üçün milli qanunvericilik əsasında müəyyən müdafiə mexanizmləri nəzərdə tutulsa da, qeyd olunan əməkçilər tərəfindən qanunvericilik əsasında müəyyən olunan və təcrübədə istifadə olunan müdafiə mexanizmləri arasında hər zaman çatışmazlıq olur. Əməkçilərin qarşılaşdıqları bəzi praktiki maneələr yerli əməyin "gizli" mahiyyəti və yerli əməkçi miqrantların öz hüquqlarının müdafiəsini iddia etmələrinə maneə törədən və ya qarşısını alan faktorlar ilə əlaqədardır.

26. Məişət əməyi ilə bağlı bir sıra faktorlar, eləcə də miqrantlar tərəfindən yerinə yetirilən məişət əməyi üzrə sui-istifadə halları gizli saxlanılır və müdafiə ehtiyaclarının müəyyən edilməsini mürəkkəbləşdirir.

(a) İş yerləri görünməyən, bağlı qapılar arxasında və ictimaiyyətdən kənar bir yerdədir.

(b) Məişət əməyi iş və işçilərin qeydiyyatdan keçmədiyi qeyri-rəsmi əmək bazarının bir hissəsidir.

(c) Əməkçilərin fiziki və sosial təcridi fərdi və kollektiv fəaliyyəti məhdudlaşdırır.

(d) İş yerlərinin geniş sayı, coğrafi yerləşməsi və milli məxfilik qanunları əmək departamentləri tərəfindən effektiv yoxlanış və nəzarət prosesini mürəkkəbləşdirir.

27. Bir sıra faktorlar miqrant məişət əməkçilərinə qanun pozuntuları zamanı öz hüquqlarını müdafiə etməyə və təzminat almağa çətinlik törədir:

(a) Məişət əməkçilərindən şikayətlərin qəbul edilməsi və ünvanlandırılması üçün xüsusi mexanizmlər bir çox hallarda mövcud olmur;

(b) Miqrant məişət əməkçiləri bir çox hallarda öz əmək problemlərini kimə ünvanlayacaqları haqqında məlumatlı olmur və ya deportasiya qorxusundan polis və ya əmək müfəttişliyi orqanları ilə əlaqə saxlamır. Dil baryerləri və inzibati və hüquqi proseslərin qiyməti əlavə maneə ola bilər.

(c) İmmiqrasiya statusu ilə bağlı işəgötürənlərdən asılı olan miqrant məişət əməkçiləri saxlanma, həbs və ya deportasiya qorxusu səbəbindən sui-istifadə halları barədə şikayət edə bilmirlər. Bəzi ölkələrdə, zərərçəkmiş işəgötürən şəxsə qarşı məhkəməyə rəsmi şikayət ilə müraciət etdikdə iş məhkəmədə olduğu zaman digər əmək fəaliyyəti ilə məşğul ola və ya iş müddətində ölkəni tərk edə bilməz. Qeyd olunan qadağalar və məhkəmə işinin həll olunması üçün tələb olunan

uzun müddət bir çox hallarda məişət əməkçilərinin evlərinə tez qayıtmaları üçün şikayət etməmələri və ya öz şikayətlərini geri götürmələri ilə nəticələnir.

C. Üzv Dövlətlərə tövsiyələr

Ölkəni tərk etməzdən öncə məlumatlılığın artırılması və təlim

28. Məişət əməyi üçün miqrasiya etməyi düşünən vətəndaşlar ilə bağlı üzv Dövlətlər Konvensiya əsasında onların hüquqları, ölkəyə və işə qəbul şərtləri, eləcə də digər Dövlətlərin hüquq və təcrübəsinə əsasən onların hüquq və öhdəlikləri haqqında məlumat vermək üçün müvafiq tədbirlər görməlidirlər (maddə 33). Məlumatlılığın artırılması tədbirlərinə aşağıdakılar daxil edilməlidir:

- (a) Məişət əməyinin müxtəlif növü və təşkili qaydaları haqqında məlumat;
- (b) Tətbiq oluna biləcək milli və transmilli hüquqi mexanizmlər haqqında məlumat;
- (c) Aşağıdakı bəndlər üzrə başlıca məlumat və proqnoz:
 - (i) Miqrasiya ilə əlaqədar ödənişlər və borc;

(ii) Ailə məsələləri və ailə həyatına təsir amilləri, boşanma faktorları, ailə ziyarəti və ya geri qayıtma hüququ, məşğulluq zamanı hamiləlik və s.; və

- (iii) Mənşə ölkəsindən kənarında məişət əməyi riskləri.

29. Məişət əməyi üçün miqrasiya etmək seçimini edən əməkçilər üçün üzv Dövlətlər ölkəni tərk etməzdən öncə daha xüsusi təlim və məlumatlılığın artırılması proqramları işləyib hazırlamalıdırlar. Bu cür təlimlər müvafiq qeyri-hökumət təşkilatları, miqrant məişət əməkçiləri və onların ailələri, təsdiq olunmuş və etibarlı işəgötürmə agentlikləri ilə məsləhətləşmə çərçivəsində təşkil oluna və aşağıdakı məsələləri əhatə edə bilər:

(a) Konvensiyadan istinad olaraq istifadə etməklə beynəlxalq və yerli qanunvericiliyi əhatə edən hərtərəfli "hüquqlarını tanı" kurikulumu;

(b) Məşğulluq ölkəsinin qanunvericiliyi və mədəniyyətinin başlıca aspektləri ilə bağlı "öhdəliklərini tanı" istiqamətləndirici proqramı;

(c) Miqrasiya məsələləri, iş şərtləri, sosial təhlükəsizlik, borc, maliyyə və iş ilə əlaqədar ödənişlər və münaqişələrin həlli üsulları üçün baza biliklər, şikayətlərin ünvanlanması orqanları daxil olmaqla "məlumatlılığın artırılması" təlimi;

(d) Pul köçürmələri və qənaət cədvəlləri haqqında məlumat daxil olmaqla, maliyyə savadlılığı;

(e) Məşğulluq ölkəsində səfirliklər və konsulluqlar, müvafiq vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları daxil olmaqla fəvqəladə hallar zamanı əlaqə yaradılacaq orqanlar; və

(f) Bütün miqrasiya prosesi zamanı logistika, təhlükəsizlik, sağlamlıq, insan hüquqları məsələləri və yardım məntəqələri haqqında məlumat.

30. Müvafiq olduğu hallarda üzv Dövlətlər də həmçinin, ölkəni tərk etməzdən öncə təmin edilən təlimlərə dəstək ola bilərlər:

- (a) Dil üzrə baza biliyi hazırlığı;
- (b) Əsas iş bacarıqları daxil olmaqla, xüsusi iş növləri üçün təlim; və
- (c) Mədəniyyətlərarası xüsusi oriyentasiya.

Dövlətlərarası əməkdaşlıq

31. Mənsə ölkələr, tranzit ölkələr və məşğulluq ölkələri işəgötürmə və yerləşdirmə proseslərinin tənzimlənməsi və nəzarət edilməsi üzrə öhdəlikləri paylaşır.

32. 64 və 65-ci maddələrə əsasən Mənsə ölkələr və məşğulluq ölkələri aşağıdakı məsələlər üzrə əməkdaşlıq etməlidir:

(a) Dövlətlər arasında ikitərəfli, çoxtərəfli və regional müqavilələr daxil olmaqla, mühafizə olunan və şəffaf hüquqi mexanizmlər və müqavilələr;

(b) Mənsə və məşğulluq ölkələrinin qanunvericilik sistemində tətbiq oluna biləcək və tətbiq olunan ədalətli, tam şəkildə və aşkar qeyd olunmuş şərtlər və əmək standartları əsasında standart, vahid və icbari əmək müqavilələrindən istifadə. Bu cür standart müqavilələr, eləcə də miqrant məişət əməkçilərinin hüquq məsləhəti və təlimat ala biləcəkləri və ya şikayətlərini ünvanlayacaqları xidmətlər mənsə və məşğulluq ölkələri arasında ikitərəfli və çoxtərəfli müqavilələrə daxil edilə bilər;

(c) Miqrant məişət əməkçi axınının müntəzəm və ictimai açıqlanması, məşğulluq, hüquq məsələləri, təlim və digər proqramlar, ədliyyə administrasiyası məsələləri.

İşəgötürmə agentlikləri

33. 66-cı maddəyə əsasən üzv Dövlətlər məişət əməkçilərinin hüquqlarına hörmət edilməsini təmin etmək məqsədilə əmək brokerlərini, işəgötürmə agentliklərini və digər vasitəçiləri tənzimləmək və nəzarət etmək öhdəliyinə malikdirlər.

34. Miqrant məişət əməkçilərinin mənsə, tranzit və ya məşğulluq ölkəsi üzrə hərəkətini həyata keçirən agentliklər dövlət orqanları tərəfindən icazə almalı, təsdiq olunmalı və nəzarət edilməlidir. Proses rəsmi, müntəzəm, şəffaf və Dövlət tərəfindən tənzimlənən:

(a) Akkreditasiya və dövrü olaraq yenilənmə prosesini əhatə edən lisenziyalaşdırma;

(b) Nəzarət, inspeksiya və qiymətləndirmə;

(c) Sanksiyalar və cəzalar;

(d) Şikayət orqanları və əməkçilərin daxil olduğu münafişələrə xüsusi diqqət yetirməklə ictimaiyyətə açıq olan və asanlıqla əldə edilə biləcək veb-format daxil olmaqla, qeydiyyat və məruzəetmə sistemləri.

35. Üzv Dövlətlər miqrant məişət əməkçilərinin hüquqları ilə bağlı xüsusi meyarlar müəyyən etməli və yalnız bu meyarlara və məcəllələrə əməl edən agentliklərin öz fəaliyyətlərinə davam etmələrini təmin etməlidir. Bu cür meyarlar əməkçi miqrantların təşkilatları, əməkçi miqrantlar ilə iş üzrə qeyri-hökumət təşkilatları və əməkçilərin və işəgötürənlərin təşkilatları ilə məsləhətləşmələr apararaq səmərəli şəkildə müəyyən edilə bilər.

36. Bundan əlavə, üzv Dövlətlər miqrant məişət əməkçilərinin işəgötürülməsi, eləcə də ödənişlər və əməkhaqqı ayırmaları üzrə xüsusi qaydalar üzrə davranış kodeksi qəbul etməli və tətbiqi üzrə müvafiq cəza və sanksiyalar müəyyən etməlidir. Üzv Dövlətlər məişət əməkçilərindən alınan işəgötürmə ödənişləri, eləcə də əməkhaqqı ayırmalarını qadağan etməlidir.

İş şərtləri

37. Miqrant məişət əməkçilərinin hüquqları məişət əməkçiləri üçün geniş layiqli iş çərçivəsində tətbiq olunmalıdır. Bu baxımdan, Komitə məişət əməkçilərinin digər əməkçilər ilə eyni səviyyədə

müdafiə mexanizmi ilə təmin olunmasını təmin etmək üçün məişət əməyinin milli qanunvericilik əsasında tənzimlənməsini nəzərdən keçirir.⁸

38. Müvafiq olaraq, milli qanunvericilik əsasında əmək mühafizələri məişət əməkçilərinə qanun əsasında bərabər mühafizə təmin etməlidir, buraya həmçinin, minimum əməkhaqqı, iş saatları, istirahət günləri, toplanma azadlığı, sosial təhlükəsizlik müdafiəsi, hamiləliyə hörmət, təqaüd hüquqları və tibbi sığorta, eləcə də məişət əməyi üçün xüsusi müddəalar daxildir. Bu baxımdan, miqrant məişət əməkçiləri məşğulluq ölkəsi vətəndaşlarına təmin edilən davranışdan fərqli olmayan davranış ilə təmin edilməlidirlər (maddə 25).

39. Dövlətlər miqrant məişət əməkçilərinin hərəkət və yaşayış azadlığı hüququnu qorumalı, eləcə də miqrant məişət əməkçilərinin istirahət günləri zamanı öz işəgötürənlərinin evində yaşamadığını və ya qalmadığını təmin etməlidirlər (maddə 39). Dövlətlər həmçinin, miqrant məişət əməkçilərinin səyahət və şəxsiyyət sənədlərinə malik olmalarını təmin etməlidir (maddə 21). Əlavə olaraq, Dövlətlər məişət əməyinin geniş şəkildə əmək kimi və məişət əməkçilərinin fundamental hüquqlara, eləcə də əmək hüquqlarına malik əməkçilər kimi tanınması ilə bağlı ictimai fikir formalaşdırmaq üçün bütün zəruri tədbirləri həyata keçirməlidirlər.

40. Üzv Dövlətlər miqrant məişət əməkçilərinin anlayacaqları dildə yazılmış, xüsusi vəzifələrini, saatlarını, ödənişlərini, istirahət vaxtlarını və digər iş şərtləri qeyd olunan yazılı əmək şərtlərinə malik pulsuz, ədalətli və tam razılıq əsasında olan müqavilələrə malik olmalarını təmin etməlidirlər. Üzv Dövlətlər xüsusi olaraq bu məqsədlər üçün nümunə və ya standart müddəaların işlənilməsi üçün hazırlanmasını nəzərdən keçirə bilər.

41. Üzv Dövlətlər milli qanunvericiliyə miqrant məişət əməkçilərinin iş şəraitinə nəzarət mexanizmləri ilə bağlı müddəalar əlavə etməli və nəzarət işini həyata keçirmək, eləcə də qanun pozuntuları ilə bağlı şikayətləri araşdırmaq və ünvanlamaq məqsədilə əmək müfəttişliyi xidmətlərini möhkəmləndirməlidir.

Sosial təhlükəsizlik və tibbi xidmətlər

42. Üzv Dövlətlər miqrant məişət əməkçilərinin yerli vətəndaşlar ilə bərabər şəkildə sosial təhlükəsizlik müavinətlərindən istifadə etmələrini təmin etməlidirlər (maddə 27).

43. Dövlətlər miqrant məişət əməkçilərinin sağlamlığına dəyəcək sağalmaz xəstəliyə tutulmalarının qarşısını almaq üçün bütün miqrant əməkçilərə istənilən tibbi xidmətdən istifadəni təmin etməlidirlər (maddə 28). Qeyri-qanuni statusa malik qadın miqrant məişət əməkçilərinə xüsusi diqqət yetirilməlidir, belə ki, bu əməkçi miqrantlar hamiləlik müddətində deportasiya qorxusundan dövlət tərəfindən təmin edilən tibbi xidmətlərdən istifadə etməkdən çəkinirlər. Dövlətlər dövlət tibb müəssisələrindən xəstənin qanuni və ya qanunsuz statusu ilə bağlı immiqrasiya orqanlarına məruzə etməyi tələb etməməlidir.

44. Dövlətlər hüquqi sənədə malik və ya qaydaya uyğun şəkildə fəaliyyət göstərən miqrant məişət əməkçilərinin vətəndaşlığı olan şəxslər ilə eyni səviyyədə sosial və tibbi xidmətlərdən istifadə etmələrini təmin etməlidir (maddə 43(1)(e)). Bundan əlavə, Komitə başlıca beynəlxalq insan hüquqları üzrə müqavilələr, xüsusilə də İqtisadi, Sosial və Mədəni Hüquqlar üzrə Beynəlxalq Pakt əsasında immiqrasiya statusundan asılı olmayaraq öz yurisdiksiyası daxilində hamı üçün ən yüksək

⁸ Bu tövsiyə İqtisadi, Sosial və Mədəni Hüquqlar üzrə Komitənin iş hüququ haqqında 18 sayılı ümumi şərhinin (2005) 10-cu bəndi ilə uyğunluq təşkil edir.

fiziki və əqli sağlamlıq və tibbi qayğı, xidmət və xəstəlik halında diqqət göstərilməsi ilə bağlı müvafiq tədbirlərin görülməsi üçün Dövlətlərin öhdəliklərini diqqətə çatdırır.⁹

Kollektiv sövdələşmə və müdafiə təşkilatı hüququ

45. Kollektiv sövdələşmə təşkil etmək və iştirak etmək hüququ xüsusilə həmkarlar ittifaqı (maddə 26 və 40) və əmək təşkilatlarında öz ehtiyaclarını ifadə etmək və hüquqlarını müdafiə etmək üçün miqrant məişət əməkçiləri üçün zəruridir.

46. Üzv Dövlətlərin, xüsusilə də miqrant məişət əməkçilərinin məşğulluq ölkələrinin qanunları miqrasiya statusundan asılı olmayaraq (maddə 26) məişət əməkçilərinin təşkilat formalaşdırmaq və qoşulmaq hüququnu tanımalı və özünü təşkil təşviq olunmalıdır.

47. Üzv Dövlətlər miqrant məişət əməkçilərinə mənşə və məşğulluq ölkəsində/şəhərində yardım göstərə biləcək müvafiq təşkilatlar haqqında məlumat verməlidir.

Din və ya etiqad azadlığı və ifadə azadlığı

48. Üzv Dövlətlər Konvensiyanın 12 və 13-cü maddələri və digər beynəlxalq insan hüquqları standartlarına (maddə 12 və 13) müvafiq olaraq fərdi və ya kollektiv şəkildə, ictimai və gizli şəkildə seçimlərinə əsasən din və ya etiqad azadlığı, eləcə də ifadə azadlığından istifadə etmələri üçün səmərəli tədbirlər həyata keçirməlidir.

Ədalət və məhkəmə müdafiə vasitələrindən istifadə

49. Məşğulluq ölkələri bütün miqrant məişət əməkçilərinin öz hüquqlarının pozulması ilə bağlı şikayətlərin ünvanlanması üçün hüquq müdafiə mexanizmlərindən istifadə etmələrini təmin etməlidir (maddə 18, bənd 1 və 83). Üzv Dövlətlər qeyd olunan şikayətlərin müvafiq şəkildə və müəyyən vaxt çərçivəsində araşdırıldığını və həmin pozuntu hallarının müvafiq şəkildə sanksiyalaşdırıldığını təmin etməlidir. Şikayətlərə baxılması mexanizmlərindən istifadəni sadələşdirmək üçün üzv Dövlətlər məişət əməkçiləri üçün Ombudsman təyin edə bilərlər. Üzv Dövlətlər həmçinin, miqrant məişət əməkçilərinin Diplomatik Əlaqələr üzrə Vyana Konvensiyası əsasında diplomatik immunitetə malik işəgötürənlər tərəfindən hüquqları pozulduğu halda hüquqi təzminat və müavinət almalarını təmin etməlidir.

50. Bütün miqrant məişət əməkçiləri üçün ədliyyə xidməti və müavinətlərdən istifadə etməyə şərait yaratmaq üçün Komitə bütün miqrant məişət əməkçilərinin deportasiya qorxusu olmadan məhkəmə və digər ədliyyə mexanizmlərindən istifadə edə bilmələrini və iş yerində sui-istifadə halı ilə rastlaşan miqrant məişət əməkçiləri üçün müvəqqəti sığınacaq yerləri təmin etməyi nəzərdən keçirir. Miqrant məişət əməkçilərinin şikayətlərinə baxılması üçün üzv Dövlətlər zaman əsaslı və ya sürətləndirilmiş məhkəmə icraat proseslərinin həyata keçirilməsinə təşviq edilir. Bundan əlavə, öz ölkələrinə qayıdan miqrantlar üçün məşğulluq ölkəsində məhkəməyə müraciət etmək, eləcə də sui-

⁹ Bax: İqtisadi, Sosial və Beynəlxalq Hüquqlar üzrə Beynəlxalq Paktın 12-ci maddəsi. İqtisadi, Sosial və Mədəni Hüquqlar üzrə Komitənin iqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar üzrə qeyri ayrı-seçkilik məsələsi üzrə 20 sayılı ümumi şərhində (2009) qeyd etdiyi kimi, "Pakt hüquqları, hüquqi statusu və sənədlərinin mövcudluğundan asılı olmayaraq qeyri-vətəndaşlar, qaçqınlar, sığınacaq axtaranlar, vətəndaşlığı olmayan şəxslər, əməkçi miqrantlar və beynəlxalq insan alveri qurbanları daxil olmaqla hər bir şəxsə şamil olunur" (bənd 30). Həmçinin, İrqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğvi üzrə Komitənin qeyri-vətəndaşlara qarşı ayrı-seçkilik məsələsi üzrə 30 sayılı ümumi tövsiyəsinə (2004) nəzər salın.

istifadə halları haqqında şikayət etmək və ödənilməmiş əməkhaqqı və müavinətlər ilə bağlı iddia irəli sürmək məqsədilə üzv Dövlətlərdən ikitərəfli müqavilələr imzalamaq tələb olunur.

Müntəzəm miqrasiya statusundan istifadə

51. Qeyri-qanuni miqrasiya, eləcə də qaçaqmalçılıq və insan alveri hallarının qarşısını almaq üçün, üzv Dövlətlər miqrant məişət əməkçiləri üçün tələb əsasında miqrasiya məsələləri ilə bağlı müntəzəm kanallardan istifadə etməyə şərait yaratmalıdırlar.

52. Üzv Dövlətlər qeydiyyatdan keçməyən miqrant məişət əməkçiləri, xüsusilə də qadınlar və uşaqların məsələyə qarşı həddindən artıq həssas olmaları ilə bağlı müvafiq tədbirlər həyata keçirməlidirlər. Üzv Dövlətlər xüsusilə sənədi olmayan və ya qeyri-qanuni fəaliyyət riski altında olan miqrant məişət əməkçilərinin mövcud olduğu halların qarşısını almaq və ya həll etmək üçün tənzimləmə proqramları daxil olmaqla, prosedurlar nəzərdən keçirməlidirlər (maddə 69).

53. Üzv Dövlətlər miqrant məişət əməkçilərinin immiqrasiya statusunun xüsusi işəgötürənlərin maliyyə dəstəyi və ya himayədarlığından asılı olmasının qarşısını almalıdır, belə ki, qeyd olunan hallar miqrant məişət əməkçilərinin hərəkət azadlığını qaydasız şəkildə məhdudlaşdırır (maddə 39) və onların məcburi əmək və ya əsarətə qarşı həssaslıqlarını artırır (maddə 11).

Ailə birliyinə hörmət

54. Üzv Dövlətlər sənədləri qaydasında olan miqrant məişət əməkçilərinin ailə birliyini qorumaq üçün müvafiq tədbirlər həyata keçirməlidir (maddə 44, bənd 1). Xüsusilə də, miqrant məişət əməkçilərinin ailə ilə əlaqə saxlaması və dəfn mərasimi kimi zəruri ailə məsələlərində iştirak etmək üçün səfər etmək, uzunmüddətli əmək dövrünə malik miqrantlar üçün digər ölkədə yaşayan həyat yoldaşı və övladlarını ziyarət etməyə şərait yaradılmalıdır. Üzv Dövlətlər bir və ya hər iki valideynindən ayrılmış uşaqların müntəzəm qaydada hər iki valideyni ilə birbaşa əlaqədə olmalarını təmin etməlidir.

55. Bundan əlavə, üzv Dövlətlər miqrant məişət əməkçilərinin müvafiq qayda çərçivəsində öz həyat yoldaşları və uşaqları ilə birləşməsi prosesini sürətləndirmək üçün zəruri tədbirlər görməlidir (maddə 44, bənd 2). Qeydiyyatdan keçmiş əməkçi miqrant vəfat etdikdə və ya həyat yoldaşından boşandıqda üzv Dövlətlər həmin əməkçi miqrantın ailə üzvlərinə müstəqil sakin statusu verilməsini nəzərdən keçirməlidir (maddə 50).

Uşaqlar üçün xüsusi müdafiə

56. Uşaq Hüquqları üzrə Konvensiya və Beynəlxalq Əmək Təşkilatının (BƏT) müvafiq vasitələrinə uyğun olaraq, Dövlətlər miqrant uşaqların sağlamlığına və ya fiziki, əqli, ruhi, mənəvi və ya sosial inkişafına zəruri və ya təhlükəli olan hər hansı məişət əməyi ilə məşğul olmadıqlarını təmin etməlidir. Dövlətlər miqrant uşaqların məişət əməyinə cəlb olunmasına yönəlmiş siyasi qaydaların qəbul edilməsindən çəkinməlidir.

57. Üzv Dövlətlər miqrasiya statusundan asılı olmayaraq bütün miqrant uşaqlara ölkə vətəndaşları ilə bərabər səviyyədə pulsuz və icbari ibtidai, eləcə də orta təhsil imkanını yaradılmasını (maddə 30) və uşaqlar tərəfindən icra olunan məişət əməyinin onların təhsilinə müdaxilə etməməsini təmin etməlidir. Məktəblərdən şagirdlərin qanuni və ya qeyri-qanuni statusu ilə bağlı immiqrasiya orqanlarına məruzə etmək tələb olunmamalıdır.

58. Miqrant məişət əməkçilərinin övladları valideynlərinin miqrasiya statusundan asılı olmayaraq, doğulduqdan dərhal sonra qeydiyyatda alınmalı, doğum haqqında şəhadətnamə və digər şəxsiyyətə təsdiq edən sənədlər təqdim olunmalıdır və Dövlətlər həmin uşaqların vətəndaşlıqdan məhrum edilməməsi üçün bütün müvafiq tədbirləri həyata keçirməlidir (maddə 29).

59. Üzv Dövlətlər miqrant məişət əməkçilərin övladlarının hüquqlarını, xüsusilə də onların tibbi xidmət və təhsil hüquqlarını rədd edən və ya məhdudlaşdıran ayrı-seçkilik siyasəti və prinsiplərini aradan qaldırmalıdır (maddə 28 və 30).

Gender perspektivi

60. Qadınlara qarşı Ayrı-seçkiliyin bütün növlərinin ləğvi üzrə Komitə tərəfindən qeyd olunduğu kimi, istifadə olunan miqrasiya kanalları, çalışdıqları əmək bazarı sektorları, üzləşdikləri sui-istifadə halları, nəticə və təsirləri baxımından kişi miqrantlar ilə qadın miqrantların mövqeyi fərqlidir.¹⁰ Məişət əməkçilərin əksəriyyətinin qadın və qızlar olduğunu və ənənəvi rollar, gender-əsaslı əmək bazarı, gender əsaslı zorakılığın geniş yayıldığını, yoxsulluq və əmək miqrasiyasının getdikcə daha çox qadınlardan ibarət olduğunu nəzərə alaraq, Dövlətlər qadınlara xüsusi problemlərini anlamaq və bütün miqrasiya prosesi zamanı üzləşdikləri gender-əsaslı ayrı-seçkilik ilə bağlı təzminat məsələlərinin işlənilib hazırlanması üçün gender aspektlərini təhlil etməlidirlər.

61. Üzv Dövlətlər gender əsaslı qadağaları, yaşından, evlilik vəziyyəti, hamiləlik və ya analıq vəziyyətindən (maddə 1 və 7) asılı olan məhdudiyyətləri, eləcə də pasport almaq və ya səyahət etmək üçün ərindən və ya kişi himayədarından icazə tələb edən məhdudiyyətlər (maddə 8) və ya qadın miqrant məişət əməkçilərinə vətəndaşlar və ya daimi sakinlər ilə ailə qurmağın (maddə 14) və ya müstəqil yaşayışın təmin olunmasının qadağan edilməsini ləğv etməlidir. Üzv Dövlətlər İİV ilə bağlı ayrı-seçkilik yaradan qanunlar, tənzimləmələr və təcübələri, eləcə də İİV diaqnozu ilə əlaqədar iş vizalarının itirilməsi qaydalarını ləğv etməli və miqrant məişət əməkçiləri üçün hamiləlik və ya İİV testləri daxil olmaqla, bütün tibbi testlərin könüllü şəkildə və miqrantların razılığı əsasında keçirilməsini təmin etməlidir.

Səfirliklər və konsulluqlar

62. Məşğulluq ölkələrinin ilkin öhdəliyi miqrant məişət əməkçilərinin hüquqlarının müdafiəsi olduğu halda, mənşə ölkələrinin səfirlikləri və konsulluqları öz vətəndaşlarının hüquqlarını qorumaq üçün fəal rol oynamalıdır. Miqrant məişət əməkçilərinin çalışdığı ölkələrdə mövcud olan səfirliklər və konsulluqlar məşğulluq ölkələri ilə əməkdaşlıq çərçivəsində aşağıdakı tədbirləri həyata keçirməlidir:

(a) Miqrant məişət əməkçiləri tərəfindən ünvanlanan şikayətlərin qəbul edilməsi və baxılması, eləcə də hüquqi yardım göstərilməsi üçün təlim keçmiş işçi heyəti və mexanizmlərin (qaynar telefon xətləri daxil olmaqla) təmin edilməsi;

(b) Sui-istifadə olunduqları əmək şəraitindən qaçan miqrant məişət əməkçiləri, xüsusilə də qadınlar və uşaqlar üçün hüquqi məsləhətlər verməli və müvafiq sığınacaqın verilməsinin sürətləndirməli;

(c) Miqrant məişət əməkçilərinin stress vəziyyətində sığınacaqlarda uzun müddət qalmalarının qarşısını almaq üçün müvəqqəti səyahət sənədlərinin təqdimatının sürətləndirilməsi və biletlərin qaytarılması;

(d) Məşğulluq ölkəsində çalışan miqrant məişət əməkçiləri, eləcə də evə geri dönmə potensialı olan miqrantlar üçün faydalı məlumatların qəbul edilməsi, qeydə alınması və məruzə edilməsi;

(i) Mövcud olduqları ölkə və məşğulluq şərtləri;

¹⁰ Qadınlara qarşı Ayrı-seçkiliyin Ləğvi üzrə Komitənin qadın əməkçi miqrantlar haqqında 26 sayılı ümumi tövsiyəsi (2008), bənd 5.

(ii) Səyahət və ölkəyə gəliş daxil olmaqla miqrant məişət əməkçilərinin təcrübəsi, miqrasiya ilə əlaqədar ödənişlər və borc, ailəyə təsir, iş yerində münaqişələr, hüquq məsələləri və məhkəməyə müraciət.

63. Mənşə ölkələrinin səfirlikləri və konsulluqları sui-istifadə ilə məşğul olan işəgötürmə agentliklərini müəyyən etmək və miqrant məişət əməkçiləri üçün müvafiq müdafiə siyasətlərini təşviq etmək üçün bir-biri ilə əməkdaşlıq etməlidirlər.

64. Miqrant məişət əməkçisi və ya onun ailə üzvlərindən biri həbs olunduqda, səfirliklər və konsulluq ofisləri məşğuluq ölkəsi ilə məsləhətləşmələr çərçivəsində konsulluq rəsmiləri ilə həmin saxlanılan şəxsin görüşlərini təşkil etməlidirlər (maddə 16, bənd 7 və 23).

Miqrant məişət əməkçilərinin iştirakı və vətəndaş cəmiyyəti

65. Komitə miqrant məişət əməkçiləri ilə bağlı qanunvericilik və digər tədbirlər, eləcə də onların hüquqlarının müdafiəsinin təmin olunması və həyata keçirilməsi üçün miqrant məişət əməkçiləri ilə məsləhətləşmələr və vətəndaş cəmiyyəti təşkilatlarının əhəmiyyətini vurğulayır.

Monitoring və hesabatvermə

66. Üzv Dövlətlər cari ümumi şərhdə təqdim olunan tövsiyələri nəzərə alaraq öz hesabatlarında statistik məlumatlar daxil olmaqla miqrant məişət əməkçilərinin vəziyyətinə nəzarət etmək və Konvensiya əsasında hüquqlarını müdafiə etmək üçün icra olunan tədbirləri qeyd etməlidirlər.

Ümumi Şərh No 2:

Qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən
əməkçi miqrantlar və onların ailə
üzlərinin hüquqları haqqında
Ümumi Şərh

Bütün əməkçi miqrantların və onların ailə üzvlərinin hüquqlarının qorunması haqqında Beynəlxalq Konvensiya

Paylanma: Ümumi
23 fevral 2011-ci il

Əsli: İngilis dilində
Qeyri-rəsmi tərcümə

Bütün əməkçi miqrantların və onların ailə üzvlərinin hüquqlarının qorunması üzrə Komitə

Qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinin hüquqları haqqında 2 saylı Ümumi Şərh

Mündəricat

Bəndlər Səhifə

I. Giriş.....	1-5	20
II. Qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən əməkçi miqrantların və onların ailə üzvlərinin hüquqlarının qorunması üzrə hüquqi-normativ çərçivə.....	6-12	21
A. Konvensiya, Hissə III.....	6	21
B. Digər beynəlxalq hüquq vasitələri	7-12	21
III. Qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən əməkçi miqrantların və onların ailə üzvlərinin hüquqları ilə bağlı Konvensiyanın təmin etdiyi müdafiə	13-79	23
A. Başlıca prinsiplər	13-17	23
1. Daxilolma və qalmanı tənzimləmə səlahiyyəti.....	13	23
2. Qanun və tənzimləmələrə riayət etmə vəzifəsi	14	23
3. Tənzimləmə.....	15-16	23
4. Beynəlxalq əməkdaşlıq	17	24
B. Qeyri ayrı-seçkilik (Hissə II).....	18-20	24
C. Mülki və siyasi hüquqların müdafiəsi (Hissə III)	21-59	25
1. Zorakılığa qarşı müdafiə	21-22	25
2. Özbaşına həbs və saxlanmalara qarşı müdafiə	23-35	25
3. Qeyri-insani davranışa qarşı müdafiə	36-48	28
4. Çıxardılma proseslərində müdafiə	49-59	30
D. İqtisadi, sosial və mədəni hüquqların müdafiəsi (Hissə III)	60-79	33
1. Əmək istismarına qarşı müdafiə	60-66	33
2. Sosial təhlükəsizlik hüququ	67-71	35
3. Təcili tibbi yardım əldə etmək hüququ	72-74	36
4. Təhsil hüququ	75-79	37

I. Giriş

1. Beynəlxalq mənbələr ümumdünya beynəlxalq miqrantlarının 10-15 faizinin qeyri-qanuni fəaliyyət göstərdiyini qeyd etmişdir,¹ buna baxmayaraq, qeyri-qanuni miqrasiya bu məsələ üzrə etibarlı məlumatların toplanmasını mürəkkəbləşdirir. İnkişaf etməkdə olan ölkələrin iqtisadiyyatı iş axtarışında olan geniş miqyasda cavan kişi və qadınları əhatə edə bilmədiyindən, əhalinin sayının azalması və yaşlanma inkişaf etməkdə olan ölkələrdə əmək qüvvəsinin sayını azaltmış, bununla da, iqtisadiyyatın bir sıra sektorlarında aşağı və orta qabiliyyətli əməkçi miqrantlar üçün tələbat yaratmışdır. Buna baxmayaraq, qeyd olunan tələb müntəzəm miqrasiya kanallarında müvafiq artım ilə uyğunlaşdırılmamışdır. Nəticə etibarilə, işgötürənlər boşluqları doldurmaq üçün bir çox hallarda qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən əməkçi miqrantlara üz tutur.

2. Qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinin ölkəyə daxil olmaları və ya qalmalarının qarşısını alma vasitəsi kimi, Dövlətlər qeyri-qanuni miqrasiyanın cinayət hesab edilməsi, inzibati həbs və ya çıxardılma kimi təzyiqlərdən istifadə edirlər. Qeyri-qanuni miqrasiyanın kriminallaşdırılması qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinin "qeyri-qanuni", ikinci dərəcəli şəxs və ya iş və sosial müavinətlər üzrə qeyri-ədalətli rəqiblər olduqları barədə ictimai qavrayışı təbliğ və təşviq edir, bununla da ictimai anti-immiqrasiya mühakimələrini, ayrı-seçkilik və ksenofobiya hallarının yaranmasına səbəb olur. Bundan əlavə, qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvləri ictimai xidmət təminatçıları və digər rəsmilər, fiziki şəxslər tərəfindən immiqrasiya orqanlarına məruzə edilmək qorxusu yaşayırlar, bu hal isə onların başlıca insan hüquqlarından, eləcə də məhkəmə hüquqlarından istifadələrini məhdudlaşdırır və onları əmək, istənilən digər istismar və sui-istifadə hallarına qarşı həssas edir.

3. "Qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən əməkçi miqrantlar" termini Bütün əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinin hüquqlarının qorunması haqqında Beynəlxalq Konvensiyanın (bundan sonra Konvensiya adlandırılacaq) 5-ci maddəsi əsasında müəyyən edilir, belə ki, əməkçi miqrantlar və ya onların ailə üzvləri daxil olduqları məşğulluq Dövlətinin qanunlarına və üzv olduqları beynəlxalq müqavilələrə əsasən məşğulluq Dövlətinə daxil olmaq, qalmaq və ya müzdlü əməklə məşğul olmaq hüququ olmayan sənədsiz və ya qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən şəxslər hesab olunur.

4. Komitə onların statusunu qeyd edərkən "qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən" və ya "sənədi olmayan" terminlərin istifadə edilməsi məqsəduyğun hesab edilir. Qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən əməkçi miqrantları təsvir etmək üçün "qeyri-leqal" terminindən istifadə müvafiq deyil və onların cinayətkarlıqla əlaqələndirilməməsi üçün istifadəsindən yayımmalıdır.²

5. Əməkçi miqrantlar məşğulluq Dövlətinə icazə olmadan daxil olduqları və bu səbəbdən qalmaq, yaşamaq və ya işləmək üçün icazəyə malik olmadıqlarından və ya icazə müddətini keçdikləri səbəbindən və ya qalmaq üçün nəzərdə tutulan şərtləri pozduqlarından fəaliyyətləri qeyri-qanuni hesab oluna bilər. Qanuni fəaliyyət göstərən miqrantlar heç bir günahları olmadan xəstəlik və ya onlara və ya onların ailə üzvlərinə mənfi təsir göstərən digər proqnozlaşdırılmayan səbəblərdən statuslarını itirə bilərlər. Komitənin qeydinə əsasən ölkədə qaldıqları şərtlərdən asılı olmayaraq qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən əməkçi miqrant Konvensiyanın III Hissəsi əsasında müdafiə olunaraq, öz fundamental hüquqlarından məhrum edilə bilməzlər.

¹ Beynəlxalq Əmək İdarəsi, *Beynəlxalq Əmək Miqrasiyası: Hüquq-əsaslı yanaşma* (2010), səh. 32.

² Baş Məclisin 3449 sayılı qətnaməsinin 2-ci bəndinə nəzər salın.

II. Qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinin hüquqlarının müdafiəsi üzrə hüquqi-normativ cərgivə

A. Konvensiya, Hissə III

6. Konvensiyanın III Hissəsi qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən bütün əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərini müdafiə edir. III Hissə əsasında müdafiə olunan hüquqların əksəriyyəti Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakt və İqtisadi, Sosial və Mədəni Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakt daxil olmaqla insan hüquqları üzrə beynəlxalq müqavilələr ilə uyğunluq təşkil edir. III Hissə əsasında müdafiə olunan mülki və siyasi hüquqlar arasında, əməkçi miqrantların azadlıq və təhlükəsizlik hüququ (maddə 16), azadlıqdan məhrum edilmiş əməkçi miqrantların insani rəftar hüququ (maddə 17) hüquq sahiblərinin vəziyyəti nəzərə alınaraq kontekstləşdirilmişdir. Əməkçi miqrantların digər insan hüquqları müqavilələri əsasında müdafiə olunmayan xüsusi hüquqlarına sənədlərinin icazəsiz müsadirəsi və ya ləğv olunmasına qarşı müdafiə (maddə 21), fərdi çıxardılma icraat proseslərində prosedur təminatları (maddə 22) və konsulluq və ya diplomatik müdafiə və yardım üçün müraciət etmək hüququ (maddə 23) daxildir. Bütün əməkçi miqrantların iqtisadi, sosial və mədəni hüquqları arasında mədəni mənsubluğa hörmət etmək hüququ (maddə 31), məşğulluq Dövlətində qalma müddətləri başa çatdıqda qazanc və əmanətlərini köçürmək hüququ (maddə 32) Konvensiyaya uyğundur. Əlavə olaraq, III Hissə məlumat əldə etmək hüququ təmin edir (maddə 33) və bütün əməkçi miqrantların və onların ailə üzvlərinin məşğulluq və ya tranzit Dövlətinin qanunlarına riayət etmək öhdəliklərini təsdiq edir (maddə 34).

B. Digər beynəlxalq hüquq vasitələri

7. Komitə Konvensiyanın yalnız minimum standartlı müdafiə təmin etdiyini qeyd edir. 81-ci maddənin 1-ci bəndinə əsasən heç bir hal üzv Dövlətlərin qeyri-qanuni fəaliyyət göstərənlər daxil olmaqla, bütün əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvləri üçün Konvensiya əsasında nəzərdə tutulmayan, lakin Dövlətin qanunvericiliyi və ya təcürbəsində, eləcə də qüvvədə olan ikitərəfli və ya çoxtərəfli müqavilələr əsasında daha əlverişli hüquq və ya azadlıqlar təmin etməkdən çəkindirə bilməz. Komitənin fikrinə əsasən Dövlətin Konvensiya əsasında öhdəlikləri üzv olduğu başlıca insan hüquqları üzrə müqavilələr və digər müvafiq beynəlxalq vasitələr ilə birgə nəzərə alınmalıdır. Ayrı və müstəqil tərtibatına baxmayaraq, bu müqavilələr bir-birini tamamlayır və qarşılıqlı dəstək təmin edir.

8. Qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən miqrantlar üçün digər insan hüquqları üzrə beynəlxalq müqavilələr əsasında təmin edilən hüquqlar Konvensiyanın III Hissəsində təmin olunan hüquqlardan daha geniş əhatə dairəsinə malikdir. Bu müqavilələrə həmçinin, əlavə hüquqlar daxildir. Həmin müqavilələr əsasında təmin edilən hüquqlar miqrantlar və digər vətəndaşlığı olmayan şəxslər daxil olmaqla hər bir şəxsə heç bir irqi, rəng, cins, dil, din, siyasi və ya digər baxışlar, milli və ya sosial mənşə, əmlak, doğum və ya digər status, immiqrasiya statusu üzrə ayrı-seçkilik olmadan şamil edilir.

9. Məsələn, Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakt sülhməramlı toplaşma hüququ, azad nikaha daxil olmaq, ər və arvadın hüquq və öhdəliklərinin bərabərliyi, hər bir uşağın xüsusi müdafiə hüququ, qanun qarşısında bərabərlik, qanun əsasında bərabər müdafiə və etnik azlıqların hüquqları üzrə geniş müdafiə təmin edir. Əlavə olaraq, Pakt üzrə nəzərdə tutulan digər hüquqlar qanuni və ya qeyri-qanuni fəaliyyət göstərməsindən asılı olmayaraq bütün əməkçi miqrantlara şamil olunur, bura assosiasiya və həmkarlar ittifaqı yaratmaq hüququ və ailənin müdafiəsi hüququ daxildir, buna zidd olaraq Konvensiya qanuni və qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən əməkçi miqrantlar arasında seçim edir. Miqrantlar üzv Dövlət daxilində qanuni fəaliyyət göstərsə, Pakt və Konvensiya onların hərəkət azadlığı hüququnun və azad yaşayış yeri seçimi etmək hüququnun müdafiəsini təmin edir.

10. Buna bənzər olaraq, İqtisadi, Sosial və Mədəni Hüquqlar üzrə Beynəlxalq Pakt həmçinin tətillik hüququ, azad nikaha daxil olmaq hüququ, analıq müdafiə hüququ, uşaqlar və yeniyetmələrin xüsusi müdafiəsi, ərzaq və geyim daxil olmaqla müvafiq yaşayış standartı hüququ və müəyyən mədəni hüquqlar daxil olmaqla bir sıra geniş hüquqlar təmin edir. Konvensiya qanuni fəaliyyət göstərən əməkçi miqrantlar üçün qeyd olunan hüquqları təmin etmir. Əlavə olaraq, Pakt işləmək hüququ, peşə təlimi və təhsili, həmkarlar ittifaqı təşkil etmək, ailənin müdafiəsi, yaşayış və

mədəni tədbirlərdə iştirak etmək hüquqlarını təsdiq edir. Konvensiya yuxarıda qeyd olunan hüquqları qanuni fəaliyyət göstərən əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvləri üçün nəzərdə tutur. Bundan əlavə, Konvensiyanın III Hissəsində təqdim olunan iqtisadi, sosial və mədəni hüquqların bir çoxu Paktda qeyd olunan müddəalardan daha məhdud əhatə dairəsinə malikdirlər.

İnsan hüquqları üzrə regional müqavilələr

11. İnsan hüquqları üzrə regional müqavilələr bütün miqrantları geri qaytarılma³ və kollektiv çıxarılmaya qarşı müdafiə edir.⁴ Buna baxmayaraq, insan hüquqları üzrə regional müqavilələr əsasında fərdi çıxarılmaya icraat proseslərində prosedür təminatları yalnız üzv Dövlət daxilində qanuni fəaliyyət göstərən miqrantlara şamil olunur.⁵ Avropa Sosial Xartiyası əsasında müdafiə olunan hüquqlar "Xartiyaya üzv Dövlətlərin ərazisində qanuni olaraq yaşayan və ya işləyən şəxslərə" və ya "ölkə ərazisi daxilində qanuni fəaliyyət göstərən" əməkçi miqrantlar və onların ailələrinə şamil olunur.⁶ Buna baxmayaraq, Sosial Hüquqlar üzrə Avropa Komitəsinin fikrinə əsasən Avropa Sosial Xartiyası həmçinin, sənədi olmayan miqrant uşaqların həssas qruplarına da şamil olunur. Bundan əlavə, təhsil hüququ insan hüquqları üzrə bütün regional sistemlər üzrə miqrasiya statusundan asılı olmayaraq, bütün miqrant uşaqlara təmin edilir.⁷

Beynəlxalq Əmək Təşkilatı

12. Beynəlxalq Əmək Təşkilatının (BƏT) Beynəlxalq Əmək Konfransı tərəfindən qəbul edilmiş beynəlxalq əmək standartları əksi nəzərdə tutulmadığı halda, qeyri-qanuni fəaliyyət göstərənlər daxil olmaqla, bütün əməkçi miqrantlara şamil olunur. Səkkiz başlıca BƏT Konvensiyalarında müəyyən edilmiş başlıca prinsiplər⁸ işləmək hüququ milliyyətindən və miqrasiya statusundan asılı olmayaraq bütün əməkçi miqrantlara şamil olunur.

³ İnsan Hüquqları üzrə Avropa Konvensiyasının 3-cü maddəsinə; Amerika İnsan Hüquqları Konvensiyanın 22-ci maddəsinin 8-ci bəndinə; İnsan və Əhali Hüquqları üzrə Afrika Xartiyasının 5-ci maddəsinə nəzər salın.

⁴ İnsan Hüquqları üzrə Avropa Konvensiyasının 4 sayılı Protokolunun 4-cü maddəsinə; İnsan hüquqları üzrə Amerika Konvensiyasının 22(9)-ci maddəsinə; İnsan və Əhali Hüquqları üzrə Afrika Xartiyasının 12(5)-ci maddəsinə və İnsan Hüquqları üzrə Ərəb Xartiyasının (Ərəb Xartiyası) 26(1)-ci maddəsinə nəzər salın.

⁵ İnsan Hüquqları üzrə Avropa Konvensiyasının 7 sayılı Protokolunun 1-ci maddəsinə; İnsan hüquqları üzrə Amerika Konvensiyasının 22(6)-ci maddəsinə; İnsan və Əhali Hüquqları üzrə Afrika Xartiyasının 12(4)-cü maddəsinə və İnsan Hüquqları üzrə Ərəb Xartiyasının (Ərəb Xartiyası) 26(2)-ci maddəsinə nəzər salın.

⁶ Avropa Sosial Xartiyası, maddə 19(4-9) və əlavə.

⁷ İnsan Hüquqları üzrə Avropa Konvensiyasının 1 sayılı Protokolunun 2-ci maddəsinə (İnsan Hüquqları üzrə Avropa Konvensiyasının 14-cü maddəsi ilə birləşdirilən); İnsan hüquqları üzrə Amerika Konvensiyasının 17(1)-ci maddəsinə; Uşaq Hüquqları və Rifahı üzrə Afrika Xartiyasının 11-ci maddəsinə nəzər salın. Həmçinin, Sosial Hüquqlar üzrə Avropa Komitəsinin Avropa Sosial Xartiyasının dəyişdirilmiş 17(2)-ci maddəsi üzrə presedent hüququ və İnsan hüquqları üzrə Amerika Konvensiyasının 19-cu maddəsi üzrə İnter-Amerika İnsan Hüquqları üzrə Məhkəməsinin yurisprudensiyasına nəzər salın.

⁸ Məcburi Əmək haqqında 29 sayılı (1930); Məcburi Əməyin Ləğv edilməsi haqqında 105 sayılı (1957); Məşğulluğa qəbul üzrə minimum yaş haqqında 138 sayılı (1973); Uşaq Əməyinin Ən Pis Formalarının Aradan Qaldırılması üçün Təcili Tədbirlər və Qadağalar üzrə 182 sayılı (1999); Toplaşma Azadlığı və Təşkilatçılıq Hüququnun Müdafiəsi ilə bağlı 87 sayılı (1948); Təşkilatçılıq və Kollektiv Sövdələşmə Hüququ ilə bağlı 98 sayılı (1949); Bərabər Əməkhaqqı ilə bağlı 100 sayılı (1951) və Ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılması ilə bağlı 111 sayılı (1958) (Məşğulluq və Peşə) Konvensiyalar.

Başlıca prinsiplər və iş hüququ haqqında 1998-ci il BƏT Bəyannaməsi və ona əlavələr bütün BƏT üzv Dövlətlər tərəfindən qeyd olunan Konvensiyalar əsasında nəzərdə tutulan başlıca hüquqlar üzrə prinsiplərin təşviq olunması və həyata keçirilməsini tələb edir. Ümumi tətbiq olunan bir sıra BƏT standartları və məşğulluq, əməyin inspeksiyası, sosial təhlükəsizlik, əməkhaqqı müdafiəsi, peşə təhlükəsizliyi və sağlamlığı, eləcə də kənd təsərrüfatı, tikinti, hotel və restoranlar və məişət əməyi sahəsində əməkçi miqrantlar ilə bağlı xüsusi müddəalar qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən əməkçi miqrantlar üçün xüsusi önəm daşıyır.⁹ Son olaraq, əmək miqrasiyası və qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən əməkçi miqrantların müdafiəsi ilə bağlı milli qanunlar və siyasətlərin formalaşdırılmasında, Dövlətlər Məşğulluq Miqrasiyası üzrə 97 sayılı BƏT Konvensiyası (1949) (Dəyişdirilmiş),¹⁰ Sui-istifadə şəraitlərində miqrasiya və Bərabər imkanların təşviq olunması və Əməkçi miqrantlar ilə davranış üzrə 143 sayılı Konvensiya (1975) (Əlavə Müddəalar) və 86 və 151 sayılı müşayiətedici Təvsiyələr əsasında təlimat alır.

III. Qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən əməkçi miqrantların və onların ailə üzvlərinin hüquqları ilə bağlı Konvensiyanın təmin etdiyi müdafiə

A. Başlıca prinsiplər

1. Daxilolma və qalmanı tənzimləmə səlahiyyəti

13. Konvensiya bir tərəfdən öz sərhədlərini idarə etmək və ölkə ərazisinə daxil olan əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinin daxil olmasını və qalmasını tənzimləməyə çalışan üzv Dövlətlərin suveren səlahiyyəti, digər tərəfdən qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən miqrantlar daxil olmaqla, bütün əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinin Konvensiyanın III Hissəsi əsasında hüquqlarının qorunması arasında balans yaratmağa çalışır. Bu balans Konvensiyanın 79-cu maddəsində əks olunmuşdur.

2. Qanun və tənzimləmələrə riayət etmə vəzifəsi

14. Konvensiyanın 34-cü maddəsinə əsasən Konvensiyanın III Hissəsində nəzərdə tutulmuş heç bir müddəa əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinin tranzit və məşğulluq Dövlətinin qanun və qaydalarına riayət etmək öhdəliyi və ya həmin Dövlətlərin vətəndaşlarının mədəni mənsubluğuna hörmət etmək öhdəliyindən azad edə bilməz. Məşğulluq və ya tranzit Dövlətinin qanun və qaydalarına riayət etmək öhdəliyi milli təhlükəsizlik, ictimai asayiş (*ordre public*) və ya digərlərinin hüquq və azadlıqlarına qarşı istənilən qanunsuz hərəkətin qarşısının alınması vəzifəsindən ibarətdir.

3. Tənzimləmə

15. Konvensiyanın 35-ci maddəsinə əsasən Hissə III əsasında miqrasiya statusundan asılı olmayaraq bütün əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinin hüquqlarının qorunması faktı qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən əməkçi miqrantlar və ya onların ailə üzvlərinin vəziyyətinin tənzimlənməsi və ya bu tənzimlənməyə hər hansı hüququn aid olması kimi şərh oluna bilməz. Üzv Dövlətlər əməkçi miqrantlar və ya onların ailə üzvlərinin vəziyyətini tənzimləmək öhdəliyinə malik olmadıqlarına baxmayaraq, əməkçi miqrantlar və ya onların ailə üzvləri ölkə daxilində

⁹ Məsələn, 19, 81, 95, 110, 121, 129, 131, 155, 167, 172, 181, 184, 189, 200 və 201 sayılı BƏT Konvensiyaları.

¹⁰ Konvensiyanın 97-ci maddəsinin yalnız Dövlətin ərazisi daxilində qanuni fəaliyyət göstərən əməkçi miqrantlara şamil olunduğuna baxmayaraq, əməkçi miqrantların qeyri-qanuni fəaliyyətinin qarşısının alınması üçün üzv Dövlətlər tərəfindən həyata keçiriləcək bir sıra müddəaları əks etdirir.

qeyri-qanuni fəaliyyət göstərərsə, bu vəziyyətin mövcud olmaması üçün Dövlət tərəfindən müvafiq tədbirlər görülməlidir (maddə 69, bənd 1). Bu səbəbdən Üzv Dövlətlər milli qanunvericilik və ikitərəfli və ya çoxtərəfli müqavilələrə uyğun olaraq, daxil olma şəraiti, qalma müddəti və digər müvafiq halları, xüsusilə də ailə vəziyyətini qeydə alaraq hər bir fərdi iş üzrə miqrantların vəziyyətinin tənzimlənməsi imkanına nəzər yetirməlidir (maddə 69, bənd 2). Üzv Dövlətlər milli qanunvericiliyi əsasında əməkçi miqrantların vəziyyətinin tənzimlənməsini təmin etdiyi halda, qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən bütün əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinin bu tənzimlənmə prosedurlarından heç bir ayrı-seçkilik olmadan və effektiv istifadə imkanlarını təmin etməli və bu prosedurların özbaşına şəkildə tətbiq olunmadığına nəzarət etməlidir (maddə 7 və 69).

16. Komitə qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinin həssaslığı məsələsinin həll olunması üçün ən effektiv vasitə olduğunu xatırladır.¹¹ Üzv Dövlətlər qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən və ya bu risk altında olan əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinin vəziyyətlərinin həll edilməsi və ya aradan qaldırılması üçün tənzimlənmə proqramları daxil olmaqla, siyasi prosedurları nəzərdən keçirməlidir (maddə 69, bənd 1).

4. Beynəlxalq əməkdaşlıq (Hissə VI)

17. Üzv Dövlətlər beynəlxalq miqrasiya üçün əsaslı, bərabər, humanitar və qanuni şərtlərin təşviq olunması üzrə əməkdaşlıq etməlidirlər (maddə 64, bənd 1). Bütün bacarıq səviyyələri və resurslar üzrə aktual və proqnozlaşdırılan əmək bazarı ehtiyaclarına əsaslanaraq əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinin qanuni miqrasiya kanallarından istifadə etmələri üçün şərait yaradan koordinasiya olunmuş siyasətlər bu əməkdaşlığın mühüm elementidir (maddə 64, bənd 2). Qanuni miqrasiya kanallarını əlçatan edərək, üzv Dövlətlər qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən əməkçi miqrantların qeyri-qanuni və ya gizli hərəkətləri və məşğulluğunun qarşısının alınması və aradan qaldırılması məqsədinə töhfə vermiş olurlar (maddə 68).

B. Qeyri ayrı-seçkilik (Hissə II)

18. Qeyri ayrı-seçkilik prinsipi bütün insan hüquqları üzrə beynəlxalq vasitələr və BMT Nizamnaməsinin özəyidir. Konvensiyanın 7-ci maddəsi ayrı-seçkiliyi qadağan olunmuş formaları arasında milliyyəti də daxil edir. Müqavilə orqanları həmçinin vətəndaşlığı olmayan şəxslərin, o cümlədən, hüquqi statusu və sənədlərinin mövcudluğundan asılı olmayaraq əməkçi miqrantlara qarşı ayrı-seçkiliyi qadağan etmişlər¹². Konvensiyanın III Hissəsi üzrə nəzərdə tutulmuş hüquqlar bütün əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvləri, o cümlədən qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən miqrantlara şamil olunur. Bu səbəbdən, qanun əsasında nəzərdə tutulmadığı halda, Konvensiyanın hüquqi məqsədi, xüsusi hallar üzrə zəruri və ya hüquqi məqsəd ilə mütənasib olduğu hallar istisna olmaqla, milliyyət və ya miqrasiya statusu əsasında diferensial davranış ayrı-seçkilik hesab olunur.¹³

19. 7-ci maddəyə əsasən üzv Dövlətlər Konvensiya əsasında nəzərdə tutulan hüquqların heç bir ayrı-seçkilik olmadan bütün əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinə "hörmət hissi ilə təminat"ı tələb edir. 7-ci maddə heç bir muxtariyyət hüququ təmin etmir. Maddənin tətbiq sahəsi Konvensiya

¹¹ Komitənin Miqrant məişət əməkçiləri haqqında 1 sayılı ümumi şərh (2011), bənd 52.

¹² İqtisadi, Sosial və Mədəni Hüquqlar üzrə Komitə, iqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar üzrə qeyri ayrı-seçkilik haqqında 20 sayılı ümumi şərh (2009), bənd 30.

¹³ İnsan Hüquqları üzrə Komitənin qeyri ayrı-seçkilik üzrə 18 sayılı (1989) ümumi şərhinin 13-cü bəndinə və İqtisadi, Sosial və Mədəni Hüquqlar üzrə Komitənin təhsil hüququ haqqında 20 sayılı ümumi şərhinin 13-cü bəndinə nəzər salın.

və xüsusilə də Hissə III əsasında müdafiə olunan qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvləri ilə məhdudlaşır. 7- ci maddə de yure və de fakto ayrı-seçkiliyi əhatə edir. Bu kontekstdə, de yure qanun əsasında nəzərdə tutulan ayrı-seçkilik və de fakto faktiki olaraq mövcud olan və ya rəsmi və ya hüquqi şəkildə təsdiq olunmayan ayrı-seçkilik formalarını nəzərdə tutur. Üzv Dövlətlər qanunvericilik, tənzimlənmə və inzibati təcrübələr əsasında əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinə qarşı heç-bir ayrı-seçkilik yaratmayaraq ayrı-seçkiliyin qadağan olunmasına hörmətlə yanaşmalıdırlar. Komitənin fikrinə əsasən de yure ayrı-seçkiliyin nəzərdən keçirilməsi de fakto bərabərliyi təmin etməyəcək. Bu səbəbdən, üzv Dövlətlər əməkçi miqrantlara qarşı de fakto ayrı-seçkiliyin yaranmasına səbəb olan və ya daimiləşdirən şərait və yanaşmaların qarşısının alınması, azaldılması və aradan qaldırılması üçün Konvensiya əsasında bütün əməkçi miqrantların hüquqlarını müdafiə etməlidir.

20. 7-ci maddə miqrant əməkçilərə qarşı birbaşa və dolaylı yolla ayrı-seçkiliyi qadağan edir. Digər insan hüquqları üzrə beynəlxalq mexanizmlərin yurisprudensiyasına əsasən, əməkçi miqrantlara qarşı dolaylı yolla ayrı-seçkilik qanun, siyasət və ya təcrübənin neytral, lakin hüquqları üzrə qeyri-mütənasib təsirə malik olduğu zaman mövcud olur. Məsələn, məktəbə qəbul üçün doğum haqqında şəhadətnamələrin tələb olunması bu sənədə malik olmayan və ya imtina cavabı almış qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən əməkçi miqrantlara qeyri-mütənasib şəkildə mənfi təsir göstərə bilər.

C. Mülki və siyasi hüquqların müdafiəsi (III Hissə)

1. Zorakılığa qarşı müdafiə

21. Qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən əməkçi miqrantlar, xüsusilə də qadınlar özəl iştirakçılar, işəgötürənlər və Dövlət rəsmiləri tərəfindən mənfi davranış, cinsi zorakılıq, döyülmə, hədə-qorxu gəlmə, psixoloji sui-istifadə, tibbi xidmətlərdən məhrum edilmə kimi davranışla üzləşmək riski altındadırlar. 16-cı maddənin 2-ci bəndinə əsasən üzv Dövlətlər bütün əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərini dövlət rəsmiləri və ya özəl fiziki şəxslər, qruplar və ya müəssisələr tərəfindən məruz qaldıqları zorakılıq, fiziki zədə, hədə-qorxu və təhdidlərdən müdafiə etmək öhdəliyini malikdirlər. Bu öhdəlik Üzv Dövlətlərdən aşağıdakıları tələb edir:

- (a) Bu cür hərəkətləri qadağan edən qanunvericiliyin qəbul edilməsi və həyata keçirilməsi;
- (b) Sui-istifadə və zorakılıq hallarının effektiv araşdırılması;
- (c) Cavabdeh şəxsləri müvafiq cəza ilə mühakimə etməli və cəzalandırmalı;
- (d) Zərərçəkmişlər və onların ailə üzvlərinə müvafiq təzminatların təmin edilməsi;
- (e) Dövlət rəsmiləri üçün insan hüquqları üzrə təlimlər təşkil etmək; və
- (f) Dövlət agentlərinin davranışına nəzarət etmək və bu cür hərəkətlərin qarşısını almaq üçün fiziki şəxslər və müəssisələri tənzimləmək.

22. Üzv Dövlətlərdən əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinə qarşı rasizmin bütün növləri, ksenofobiya və ya əlaqədar zorakılıq halları ilə mübarizə üçün effektiv tədbir görmək, xüsusilə də qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən miqrantlara qarşı nifrət cinayətləri, nifrət təhrik və nifrət çıxışları, o cümlədən siyasətçilər və mətbuat tərəfindən qeyd olunan hərəkətlərin qarşısının alınması, bu cür hərəkətlərin cinayət mahiyyəti haqqında ictimai məlumatlılığın artırılması, eləcə də əməkçi miqrantların insan hüquqlarına hörmətin təşviq olunmasıdır.

2. Özbəşinə həbs və saxlanmalara qarşı müdafiə

23. 16-cı maddə əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinin azadlıq və təhlükəsizlik hüquqlarını müdafiə edir (bənd 1) və əməkçi miqrantların şəxsiyyətinin yoxlanılması qanun əsasında müəyyən olunmuş qaydada həyata keçirilməlidir (bənd 3). Maddə 16, bənd

4, Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın 9-cu maddəsinin 1-ci bəndinə uyğun gəlir və əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinin "fərdi və ya kollektiv şəkildə" özbaşına həbs və ya saxlanmaya məruz qalmalarının qarşısının alınmasını təmin edir. Özbaşınalığın qarşısını almaq üçün, əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinin, o cümlədən qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən miqrantların həbsi və saxlanması qanun əsasında müəyyən edilməli, Konvensiyanın qanuni məqsədinə riayət etməli və xüsusi hallarda zəruri olmalı və təqib edilən qanuni məqsəd ilə mütənəsb olmalıdır.

24. Komitənin fikrinə əsasən ölkənin sərhədlərinin icazəsiz və ya sənədlər olmadan keçməsi və ya qalmaq üçün icazə müddətinin aşılması cinayət hesab olunmur. Ölkəyə qeyri-qanuni daxil olmanın kriminallaşdırılması üzv Dövlətlərin qeyri-qanuni miqrasiyanı idarə etmək və tənzimləmək tədbirlərinin qanuniliyini aşır və zəruri olmayan həbs hallarına səbəb olur. Qeyri-qanuni daxil olma və qalma inzibati xətalara səbəb ola bilməsinə baxmayaraq, insanlara, əmlak və ya milli təhlükəsizliyə qarşı cinayət halı deyil.¹⁴

25. 16-cı maddənin 4-cü bəndi həbs üçün icazə verilən halları müəyyən etməməsinə baxmayaraq, müddəyə əsasən əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinin qanun əsasında nəzərdə tutulan prosedurlar istisna olmaqla digər hallarda öz azadlıqlarından məhrum edilməməlidirlər. Bundan əlavə, həbs qanun əsasında olmalı, Konvensiyanın qanuni məqsədinə riayət etməli, xüsusi hallarda zəruri olmalı və riayət olunan qanuni məqsəd ilə mütənəsb olmalıdır.

26. Komitənin fikrinə əsasən, azadlıq hüququnu məhdudlaşdıran istənilən həbs və ya qeyri-həbs cəzası istisna hal olmalı və hər zaman əsaslı və fərdi qiymətləndirməyə əsaslanmalıdır. Bu cür qiymətləndirmə, azadlıqdan məhrumetmənin zəruriliyi və müvafiqliyini, o cümlədən, qarşıya qoyulan məqsəd ilə mütənəsb olub-olmadığını nəzərə almalıdır. Mütənəsblik prinsipi üzv Dövlətlərdən əməkçi miqrantları ən son çıxış yolu olaraq həbs etməyi və daha az zorakı tədbirlərə, xüsusilə qeyri-həbs tədbirlərinə, bu cür tədbirlərin məqsədə nail olmaq üçün kifayət etdiyi halda onlardan istifadə etməyi tələb edir. Bütün qeyd olunan hallarda, hər bir fərdi iş üzrə ən az müdaxilə edən və məhdudlaşdırıcı tədbirlər tətbiq olunmalıdır.

27. İlkin olaraq qanuni və özbaşına olmayan inzibati həbs üzv Dövlət tərəfindən əsaslandırılacaq zaman müddətini keçdikdən sonra özbaşına hesab oluna bilər. Bu cür vəziyyətlərin baş verməsinin qarşısını almaq üçün, inzibati həbsin maksimum müddəti qanun əsasında nəzərdə tutulmalı və başa çatdıqda həbs olunan şəxs əsaslandırma olmadığı halda avtomatik olaraq azadlığa çıxmalıdır. İnzibati həbs heç zaman qeyri-məhdud və ya uzunmüddətli olmamalıdır. Əməkçi miqrantın həbsdə saxlanılmasına bəraət qazandırılması periodik olaraq nəzərdən keçirilərək, özbaşına hesab olunacaq müddətinin uzadılmasının və əsassız həbsin qarşısını almalıdır. Əməkçi miqrantların profilaktik həbsi bir çox hallarda qeyri-müəyyən meyarlar əsasında uzunmüddətli həbsə səbəb olur. Bu səbəbdən, qeyd olunan həbs halı hər bir iş üzrə fərdi qiymətləndirmə əsasında və mümkün ən qısa vaxt müddətində, Konvensiyanın 16-cı maddəsinin müddəaları əsasında müəyyən olunan prosedur təminatlarına uyğun olaraq həyata keçirilməlidir. Əməkçi miqrantın səlahiyyəti çərçivəsində olmadan çıxardılma əmri icra oluna bilmədikdə, həbsdə olan miqrant əsassız əmrin qarşısının alınması üçün azadlığa buraxılmalıdır.

28. 16-cı maddənin 5-ci bəndi üzv Dövlətlərdən əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinə başa düşükləri dildə həbs zamanı, mümkün dərəcədə həbs olunma səbəbləri haqqında məlumat verməlidirlər. Bundan əlavə, onlar başa düşükləri dildə dərhal ittiham olunduqları səbəb haqqında

¹⁴ İnsan Hüquqları üzrə Şuranın miqrantların insan hüquqları üzrə Xüsusi Məruzəçisinin hesabatının 13-cü bəndinə nəzər salın (A/HRC/20/24).

məlumatlandırılmalıdırlar. Bu öhdəliyə riayət etmək üçün, üzv Dövlətlər mümkün təminatlar haqqında məlumatlar daxil edilmiş standart xəbərdarlıq formalarını qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən miqrantlar tərəfindən istifadə olunan və ya anlaşılan dildə hazırlamağı nəzərdən keçirməlidirlər. Buna baxmayaraq, bu cür standart xəbərdarlıq formaları həbs haqqında fakt və hüquqi əsaslar qeyd olunan saxlanma əmri ilə bir-birini tamamlamalıdır.

29. 16-cı maddənin 6-cı bəndi əsasında həbsdə və istintaq təcridxanasında olan əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinin müəyyən hüquqlarının müdafiəsi zəmanətləri cinayət törətməkdə şübhəli bilinən və ya cinayət törətmiş hər bir şəxsə şamil olunur.

30. 16-cı maddənin 7-ci bəndi azadlıqdan məhrum edilmiş əməkçi miqrantları mənşə Dövlətlərinin və ya onların maraqlarını təmsil edən Dövlətlərin konsulluq və ya diplomatik orqanlarına müraciət etmək hüququ ilə təmin edir. Maddə əsasında Dövlətlərdən aşağıdakı müddəalar tələb olunur:

(a) Yuxarıda adı çəkilən orqanları, miqrantlar müraciət etdikləri halda, əməkçi miqrantların həbsi və ya saxlanması haqqında gecikmə olmadan məlumatlandırılmalı;

(b) Sözügedən şəxslər və ya orqanlar arasında əlaqələri sadələşdirməli;

(c) Sözügedən şəxsi bu hüquq haqqında, eləcə də digər müvafiq sazişlər əsasında hüquqları haqqında təxirəsalınma olmadan məlumatlandırılmalı; və

(d) Adıçəkilən orqanların nümayəndələri ilə danışıqlar aparmalı, görüşməli və hüquqi təmsilçiliyi üçün görüşlər təşkil etməli.

31. Həbsdə olan əməkçi miqrantların yuxarıda qeyd olunan hüquqlardan effektiv istifadələrini təmin etmək məqsədilə (c), üzv Dövlətlər müvafiq məlumatları heç bir təxirəsalınma olmadan azadlıqdan məhrum edildikdən sonra saxlanıldıqları orqan tərəfindən və başa düşükləri dildə çatdırmalıdırlar. Yuxarıda qeyd olunanlar ilə əlaqədar olaraq (a), Komitənin qeydinə əsasən həbs edən Dövlət adı çəkilən orqanlar ilə yalnız həbs olunan əməkçi miqrantın müraciəti əsasında əlaqə saxlamalıdır. Xüsusilə, müdafiəyə ehtiyacı olan əməkçi miqrantlar məlumatları və razılıqları olmadan adı çəkilən orqanların diqqətinə çatdırılmamalıdır.

32. 16-cı maddənin 8-ci bəndi həbs və ya saxlanılma əsasında azadlıqlarından məhrum edilmiş bütün əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinin saxlanmalarının qanuniliyi haqqında heç bir təxirəsalma olmadan məhkəmə tərəfindən qərar verilməsi üçün icraat prosesini məhkəməyə çıxarmaq hüququ təmin edir. Məhkəmə saxlanmanın qeyri-qanuni olduğunu müəyyən edərsə, saxlanılan əməkçi miqrantın azadlığa buraxılması əmri verilməlidir. Komitənin fikrinə əsasən, qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinin icbari həbsi heç bir əsaslı icazə olmadan üzv Dövlət daxilinə əməkçi miqrantın daxil olmasının rəsmi qiymətləndirilməsi haqqında məhkəmə baxışı 16-cı maddənin 4-cü bəndinə müvafiq deyil.

33. Komitə immiqrasiya səbəblərindən həbs olunmuş və saxlanılmış istənilən şəxsin həbs və/və ya saxlanma qərarının, bu cür saxlanma və ya həbsin davam etdirilməsi zəruriyyətinin və daha az zorakı tədbirlərin və/ və ya qeyri-şərtsiz azadlığa buraxılmasının əmri verilməsi üçün ədliyyə hüququndan istifadə etmək məqsədilə hakim və ya digər qanuni rəsmi şəxs qarşısına çıxarılmalıdır. Həbs müddətinin artırılmasının zəruriliyi və qanuniliyi haqqında növbəti baxışlar hakim və ya qanun əsasında müəyyən olunmuş digər səlahiyyətli şəxs tərəfindən müntəzəm intervallar əsasında həyata keçirilməlidir. Sübutlar həbs edən orqanlar tərəfindən azadlığın məhdudlaşdırılmasının lehinə olan prezumpsiyaları nümayiş etdirmək üçün lazımdır. Zəruri olduğu halda, saxlanmanın qanuniliyini müəyyən etmək üçün əməkçi miqrant pulsuz hüquqi təmsil və məsləhət xidmətlərindən istifadə hüququna malik olmalıdır. Uşaqlar, xüsusilə də müşayiət olunmayan və ya valideynlərindən ayrılmış uşaqlar immiqrasiya məqsədilə heç bir halda saxlanılmamalıdır.

34. Konvensiyanın 16-cı maddəsinin 8-ci bəndi bu icraat proseslərində istifadə olunan dil əməkçi miqrantlar tərəfindən anlaşılmadığı və zəruri olduğu halda heç bir ödəniş olmadan şifahi tərcüməçi xidmətindən istifadə hüququ təmin edir. Komitənin fikrinə əsasən, üzv Dövlətlər miqrasiya həbs mərkəzində saxlanılan bütün əməkçi miqrantların, eləcə də könüllü olaraq geri qayıtmaq istəyənlərin başa düşdükləri dildə hüquqları haqqında, xüsusilə də konsul yardımını əldə etmək hüquqları haqqında məlumat əldə etmək, həbs və/ və ya azadlığa buraxılmalarının qanuniliyini müəyyən etmək, sığınacaq üçün müraciət etmək və insan alveri qurbanları və ya şahidlərinin müdafiəsi tədbirləri haqqında məlumat əldə etmək hüququ haqqında informasiya təmin edilməsi üçün müvafiq tədbirlər həyata keçirilməlidir.

35. 16-cı maddənin 9-cu bəndi qeyri-qanuni həbs olunan və ya saxlanılan əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvləri üçün təminat hüququ müəyyən edir. Bu hüquq 16-cı maddənin pozulmasından asılı deyil. Həbs və ya saxlanmanın milli və ya beynəlxalq qanunvericilik əsasında qeyri-qanuni olduğunun aşkar edilməsi kifayətdir. Üzv Dövlətlər təminat hüququnun müvafiq yerli orqanlar qarşısında effektiv şəkildə qüvvəyə mindirilməsini təmin etməlidirlər. Üzv Dövlətlər əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinin iddiası nəzərdən keçirildiyi müddətdə çıxardılmaların qarşısını almalıdır.

3. Qeyri-insani davranışa qarşı müdafiə

36. Konvensiyanın 17-ci maddəsinin 1-ci bəndinə əsasən üzv Dövlətlər azadlıqdan məhrum edilmiş əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvləri ilə insani şəkildə, ləyaqətləri və mədəni mənsubluqlarına hörmətlə yanaşmaq öhdəliyinə malikdirlər. Azadlıqdan məhrum edilmiş əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinin ləyaqətlərinə hörmət etmək üçün üzv Dövlətlər müvafiq beynəlxalq standartlara əsasən adekvat şərtlər, o cümlədən müvafiq sanitariya, hamam və duş otaqları; ərzaq (dini pəhriz qaydalarına riayət etməklə) və içməli su; qohumları və dostları ilə əlaqə saxlamaq hüququ; ixtisaslı tibb heyətinin xidmətindən istifadə hüququ və dini ayinlərini yerinə yetirmək imkanlarını təmin etmək öhdəliyi daşıyırlar. Müddəa əsasında üzv Dövlətlər gözətçilər və ya digər məhbuslar və ya məhkumlar tərəfindən cinsi zorakılıq və istismar daxil olmaqla istənilən qeyri-insani davranışların qarşısını almalıdırlar. Qeyd olunan səbəbdən, üzv Dövlətlər:

(a) Nəzarətçi və digər heyət üçün təlimlər keçməli;

(b) Əməkçi miqrantların olduğu və ya azadlıqdan məhrum edilə biləcəyi məkanlarda müntəzəm və müstəqil monitorinq keçirilməsinə şərait yaratmalı;

(c) Vəkil xidməti və şifahi tərcümə xidmətləri daxil olmaqla səmərəli və müstəqil şikayət mexanizmlərindən istifadə hüququnu təmin etməli;

(d) Əməkçi miqrantlar və ya onların ailə üzvlərinin azadlıqlarından məhrum edildikləri məkanlarda işgəncə və digər qeyri-insani davranış formaları haqqında şikayətləri araşdırmalı; və

(e) Cavabdeh şəxsləri məhkəmə qarşısına çıxarmalıdırlar.

37. Konvensiyanın 17-ci maddəsinin 2-ci bəndi ittiham olunan əməkçi miqrantlar və ailə üzvlərinin məhkumlardan ayrı tutulmasını və cinayətdə ittiham olunmaya şəxslərin statusuna uyğun rejimdə saxlanılmalı olduqlarını qeyd edir. Əlavə olaraq, ittiham olunan yeniyetmələr böyüklərdən ayrı tutulmalı və məhkəmə qərarının çıxarılması üçün mümkün dərəcədə sürətli şəkildə məhkəmə qarşısına çıxmalıdırlar.

38. 17-ci maddənin 3-cü bəndi inzibati həbsin qeyri-cəzalandırıcı mahiyyətini vurğulayır. Maddəyə əsasən miqrasiya müddələrinin pozulması ilə bağlı həbs olunan əməkçi miqrantlar və ya onların ailə üzvləri məhkumlar və ya istintaq təcridxanasında saxlanılan şəxslərdən ayrı tutulmalıdır. Bu cür saxlanmanın uzun müddət davam edə biləcəyini nəzərə alaraq, miqrant məhbuslar bu məqsəd üçün nəzərdə tutulmuş xüsusi obyektlərdə saxlanılmalıdırlar. Bundan əlavə, əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvləri təhlükəsiz həbs və nizam-intizamın təmin edilməsi məqsədilə zəruri olduğundan artıq məhdudiyət və ya ciddiyyə məruz qalmamalıdırlar. Komitənin fikrinə əsasən üzv Dövlətlər inzibati həbs qərarı üçün alternativlərə nəzər salmalı və inzibati həbsdən yalnız son çıxış yolu kimi istifadə olunmalıdır.

39. Komitə əməkçi miqrantların inzibati həbsinin bir qayda olaraq ictimai qurumlarda həyata keçirilməli olduğunu qeyd edir. Özəl miqrasiya istintaq təcridxanası mərkəzləri monitoring üçün xüsusi çətinliklər yaradır. Üzv Dövlətlər şəxslərin həbsinin özəl kommersiya müəssisələri tərəfindən həyata keçirilməsi üçün müqavilə imzalayaraq insan hüquqları üzrə öhdəliklərindən yayına bilməzlər. Üzv Dövlətlər bu funksiyaları özəl şirkətlərə ötürdükləri halda, saxlanılan əməkçi miqrantların hüquqlarını Konvensiyanın maddəsi əsasında nəzərdə tutulan qaydada təmin etməlidir. Üzv Dövlətlər saxlanma mərkəzi heyətinin insan hüquqları, mədəni mənsubiyyət, yaş və gender məsələlərinə qarşı həssas davranış üzrə təlim keçməsinə təmin etməlidir.

40. 17-ci maddənin 4-cü bəndi cinayət məhkəmə sisteminin əsas məqsədi, cinayətkarların islah və reabilitasiya olunması məqsədini bir daha vurğulayır. Beynəlxalq standartlar, o cümlədən BMT-nin Azadlıqdan Məhrum edilmiş Yeniyetmələrin Müdafiəsi üzrə Qaydalarına əsasən, yuvenal cinayətkarlar yaşlarına və hüquqi statuslarına müvafiq olaraq böyüklərdən ayrı tutulmalı və düzgün şəkildə rəftar görməlidirlər.

41. 17-ci maddənin 5-ci bəndi saxlanılmış və həbs olunmuş əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinin, vətəndaşlara mənsub olan ailə ziyarəti hüququna malik olduqlarını qeyd edir. Üzv Dövlətin qanunvericiliyi əsasında azadlıqdan məhrum edilmiş vətəndaşlar üçün ziyarət edən ailə üzvləri ilə birbaşa əlaqə yaradılırsa, Dövlət bərabər hüquqları saxlanılmış və ya həbs olunmuş əməkçi miqrantlar, o cümlədən qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən əməkçi miqrantlar üçün təmin etməlidir. Üzv Dövlətlər həbs olunmuş əməkçi miqrantların ziyarətçi hüquqlarından bərabər istifadələrinə maneə törədən məhdudiyətləri, o cümlədən həbsin uzaq məsafədə yerləşərək ailə üzvləri üçün çətinlik yaradılmasını aradan qaldıraraq, de facto ayrı-seçkiliyi ləğv etməlidir.

42. 17-ci maddənin 6-cı bəndi üzv Dövlətlərdən azadlıqdan məhrum etmənin ailə üzvləri, xüsusilə də həyat yoldaşı və azyaşlı uşaqları üçün yarada biləcəyi problemlərə diqqət yönəltməyi tələb edir. Bu hallarda, Komitə üzv Dövlətlər tərəfindən inzibati həbslər üçün alternativlərin axtarışının həyata keçirilməli olduqlarını qeyd edir, belə ki, inzibati həbs həyat yoldaşları və uşaqlar üçün iqtisadi və psixoloji olaraq mənfi nəticələr gətirə bilər.

43. 17-ci maddənin 7-ci bəndi əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvləri üçün onlar ilə eyni vəziyyətdə olan məşğulluq və ya tranzit Dövlətinin vətəndaşları ilə eyni hüquqlardan istifadə etmələrini təmin edən qeyri-ayrı-seçkilik müddəasını nəzərdə tutur. Müddəa vətəndaşlar üçün təmin edildiyi halda 17-ci maddə əsasında əməkçi miqrantlar üçün xaric ilə əlaqə saxlamaq, telefon əlaqəsi qurmaq, tibbi xidmətlər və təhsil hüququndan istifadəni nəzərdə tutulan əlavə prosedur təminatların müddətinin artırılması effektinə malikdir.

44. Bu müddəa ailənin həbs olunması məsələsini diqqətə çatdırır. Bir qayda olaraq, uşaqlar və uşaqları olan ailələr həbs olunmamalı və üzv Dövlətlər hər zaman uşaqlar və ailələr olan məsələlər üzrə alternativlərə üstünlük verməlidirlər. Ailənin həbsi qaçılmaz olduqda, uşaqların həbs olunması Uşaq Hüquqları üzrə Konvensiyanın 37-ci maddəsinin (b) bəndinə əsasən "ən son çıxış yolu olaraq və müvafiq ən qısa zaman müddətində" olmalıdır. Bundan əlavə, uşaqlar ilə bağlı bütün fəaliyyətlərin ilkin nəzərdən keçirilməsi Uşaq hüquqları üzrə Konvensiyanın 3-cü maddəsinin 1-ci bəndində qeyd olunduğu kimi uşağın maraqlarına uyğun şəkildə icra olunmalıdır. Üzv Dövlətlər həbsdə olan uşaqların düzgün rəftarla qarşılaşmalarını, ləyaqətə hörmətlə və yaşlarına uyğun şəkildə davranılmanı və bütün hüquqi müdafiə vasitələri ilə təmin olunmalarını icra

etməlidirlər (Uşaq Hüquqları üzrə Konvensiya, maddə 37). Üzv Dövlətlər bu səbəbdən uşaqlar üçün uyğun olan yaşayış məntəqələri, təhsil hüququndan istifadə, oyun və istirahət obyektləri və valideynləri ilə saxlandıkları halda xüsusi ailə birliklərindən istifadəni təmin etməlidir. Valideynindən ayrılmanın uşağın maraqları üçün zəruri olduğu hal istisna olmaqla, uşaqlar öz iradələrinə qarşı valideynlərindən ayrılmamalıdırlar (Uşaq hüquqları üzrə Konvensiya, 9-cu maddə, bənd 1). Böyüklərin müşayiəti olmayan uşaqlar üçün saxlanma obyektlərindən kənar uşaqların qayğısına qalmaq üçün qanuni qəyyum təyin edilməlidir.

45. Üzv Dövlətlər həbsdə olan qadın əməkçi miqrantların xüsusi vəziyyətini nəzərə almalıdırlar. Üzv Dövlətlər kişilər və qadınlar üçün ayrıca saxlanma obyektləri, gəncə xas tibbi xidmət təmin etməli və eləcə də, hamilə qadınların, süd verən anaların və gənc uşaqları olan anaların xüsusi ehtiyaclarını təmin etməlidirlər. Dövlətlər hamiləliyin son aylarında olan və ya qocalara qulluq edən miqrant qadın əməkçilərin həbs olunmasının qarşısını almalıdır. BMT-nin Qadın Məhbuslar və Qadın Cinayətkarlara qarşı Qeyri-həbs tədbirləri üzrə Qaydaları (Banqkok Qaydaları) bu kimi hallarda Dövlətlər üçün faydalı təlimatlar təmin edir.

46. Saxlanma əməkçi miqrantların həssas kateqoriyalarına, onların psixi və fiziki sağlamlığına mənfi təsir göstərə bilər. Bu əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvləri arasında işgəncə qurbanları, müşayiət olunmayan şəxslər, əlilliyi olan şəxslər və İİV/QİÇS-ə yoluxmuş şəxslər ola bilər. Azadlıqdan məhrum edilmiş həssas şəxslərin müdafiə olunması üçün xüsusi tədbirlər, o cümlədən tibbi xidmətlər, dərman vasitələri və həkim konsultasiyaları təmin edilməlidir. Bundan əlavə, əlilliyi olan əməkçi miqrantlar və onların əlilliyi olan ailə üzvləri digərləri ilə eyni səviyyədə insan hüquqları və azadlıqlarından istifadə edə bilmələri üçün "müvafiq yaşayış yeri" ilə təmin edilməlidirlər¹⁵.

47. 17-ci maddənin 8-ci bəndinə əsasən Komitə "miqrasiya ilə əlaqədar müddələrin pozulmasının təsdiqlənməsi məqsədilə" saxlanmanın bütün inzibati həbs müddətini əhatə edir və inzibati həbsə məruz qalmış əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvləri meydana çıxan heç bir ödənişləri icra etməməlidirlər.

48. Çətinlik və şəraitin qeyri-müəyyənliyi səbəbindən azadlıqdan məhrum edilən əməkçi miqrantların vəziyyətini nəzərə alaraq, Komitə işgəncə, digər mənfi rəftar, sui-istifadə hallarının qarşısını almaq üçün müstəqil monitorinqin həyata keçirilməsinin vacibliyinə bir daha inanmışdır. Milli insan hüquqları vasitələri, müvafiq vətəndaş cəmiyyəti iştirakçıları, BMT-nin Qaçqınlar üzrə Ali Komissarı, Beynəlxalq Qırmızı Xaç Cəmiyyəti miqrantların saxlandıkları və ya saxlanıla biləcəkləri bütün məkanlara giriş imkanına malik olmalıdırlar.

4. Çıxardılma proseslərində müdafiə

49. Konvensiyanın 22-ci maddəsi kollektiv çıxardılmanı qadağan edir və qanuni və qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvləri üçün fərdi çıxardılma icraat proseslərində prosedur təminatları təmin edir. 22-ci maddə çıxardılmanın əsas səbəblərini deyil, yalnız prosesi tənzimlədiyindən, məqsəd özbaşına çıxardılmaların qarşısını almaq və müəyyən vəziyyətlərdə çıxardılmalara qarşı əsaslı müdafiəni təmin etməkdir. 22-ci maddə milli qanunlar əsasında çıxardılma və ya başqa cür müəyyən olunduğu halda əməkçi miqrantların icbari çıxardılmaya yönəlmiş bütün prosedurlara şamil olunur.

¹⁵ Əlilliyi olan Şəxslərin Hüquqları haqqında Konvensiya, maddə 2.

Çıxarılmaya qarşı əsaslı müdafiə: geri qaytarılmama

50. Beynəlxalq və regional insan hüquqları və qaçqınlar üzrə qanunvericilikdə müəyyən olunduğu kimi, geri qaytarılmama prinsipi istənilən şəxsin ciddi təqib və ya insan hüquqları pozulmaları və ya sui-istifadə riski altında olacaqları ölkə və ya əraziyə məcburi olaraq köçürülməsinin qadağan edilməsidir. Komitənin fikrinə əsasən, bu prinsip işgəncə riski, qeyri-insani rəftar və ya alçaldıcı davranış və ya cəza, o cümlədən miqrantlar üçün qeyri-insani və alçaldıcı saxlanma şərtləri və ya qayıtdıqları ölkələrdə zəruri tibbi müalicə çatışmazlığı, eləcə də yaşamaq hüququ riskini əhatə edir (Konvensiyanın 9 və 10-cu maddəsi). Bu həmçinin, fiziki şəxslərin müdafiə olunmayacaqları növbəti geri qaytarılmama hallarına şamil olunur. Komitə çıxarıdılma tədbirlərinin ailə hüququ və şəxsi həyata özbaşına müdaxilələrə yol açan hallarda miqrantlar və onların ailə üzvlərinin müdafiə olunmasını nəzərdə tutur. Qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən beynəlxalq müdafiə ehtiyacına malik olan miqrantlar və onların ailə üzvləri çıxarıdılma tədbirlərindən müdafiə olunmalıdırlar.

Kollektiv çıxarıdılmanın qadağan edilməsi

51. Konvensiyanın 22-ci maddəsinin 1-ci bəndi kollektiv çıxarıdılmanı qadağan edir və hər bir çıxarıdılma işinin fərdi şəkildə nəzərdən keçirilməsi və qərar verilməsini nəzərdə tutur. Üzv Dövlətlər çıxarıdılma prosedurlarının hər bir əməkçi miqrantın vəziyyəti fərdi və ətraflı şəkildə nəzərdən keçirildiyini sübut etmək üçün kifayət qədər dəlil təqdim etmək öhdəliyi daşıyırlar. Bu öhdəlik Üzv Dövlətin beynəlxalq sularda üzən gəmilər də daxil olmaqla, effektiv idarəni həyata keçirə bildiyi bütün məkanlara şamil edilir.¹⁶

Fərdi çıxarıdılma ilə bağlı icraat proseslərində prosedur təminatları

52. 22-ci maddənin 2-ci bəndi "qanuna müvafiq şəkildə səlahiyyətli orqan tərəfindən qəbul edilən qərara" müvafiq olaraq həyata keçirilən çıxarıdılmalar istisna olmaqla, özbaşına çıxarıdılma hallarının qarşısının alınmasını nəzərdə tutur. 22-ci maddənin 3-cü bəndinə əsasən milli təhlükəsizlik səbəbindən müstəsna hallar nəzərə alınmaqla, çıxarıdılma qərarı müvafiq əməkçi miqrant ilə onun başa düşəcəyi dildə, yazılı şəkildə və səbəblər göstərilməklə, miqrantın müraciəti əsasında onunla müzakirə olunmalıdır. Bu hüquqlar əməkçi miqrantların qərar ilə bağlı öz arqumentlərini hazırlamaları üçün zəruri prosesin təmin edilməsi məqsədilə vacib hesab olunur. Bu hüquqlar haqqında daha öncədən və ya qərar zamanı məlumatlandırılmalı şəxslərin hüququ eyni məqsədə xidmət edir.

53. Şəxsin çıxarıdılmalı olmadığı ilə bağlı səbəbi təqdim etmək və ya işin müvafiq orqanlar tərəfindən baxılması hüququ (maddə 22, bənd 4) çıxarıdılma qərarının nəzərdən keçirilməsi üçün dayandırılmasını tələb etmək hüququunu əhatə edir. Dayandırılma qərarı icraat müddətində adı çəkilən şəxslərin statusunu tənzimləmədiyi halda, üzv Dövləti adı çəkilən şəxsin yekun qərardan öncə çıxarıdılmasının qarşısını alır. Konvensiyanın 83-cü maddəsinə müvafiq olaraq üzv Dövlətlər Konvensiya əsasında hüquq və azadlıqları pozulmuş əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinin

¹⁶ İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi, *Hirsi Jamaa və digərləri İtaliyaya qarşı*, 27765/09 (23 fevral 2012-ci il) sayılı müraciətə nəzər salın.

hüquqlarının müvafiq orqanlar tərəfindən nəzərdən keçirilməsi daxil olmaqla, effektiv hüquq müdafiə vasitəsi təmin etməlidirlər. Komitənin qeydinə əsasən əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvləri çıxarılmaya qarşı hüquq müdafiə vasitəsi əldə etmək üçün müvafiq zaman və avadanlıqlar ilə təmin edilməli və nəzərdən keçirilmə hüquqlarının effektivliyini təmin etməlidirlər. Bu vasitələrə şərait əsasında və zəruri olduğu halda pulsuz vəkil xidməti və şifahi tərcüməçi xidməti əldə etmək hüququ daxil edilməlidir. Çıxarılmış qərarının nəzərdən keçirilməsi üçün səlahiyyətli orqan ən yaxşı halda məhkəmə olacaqdır. Konvensiyanın 22-ci maddəsinin 4-cü bəndi əsasında çıxarılmış qərarını apelyasiyaya təqdim etmək hüququ yalnız "milli təhlükəsizlik səbəbləri" əsasında məhdudlaşdırıla bilər.

54. 22-ci maddənin 5-ci bəndinə əsasən artıq icra olunmuş çıxarılmış qərarı nəticə etibarilə ləğv edilərsə, sözügedən şəxs qanun əsasında təzminat almaq hüququna malikdir. Çıxarılmış icra edən Dövlət çıxarılan şəxsin xaricdən təzminat iddiasını təmin etmək üçün zəruri vasitələr, məsələn hüquqi nümayəndə təyin etməlidir. Bundan əlavə, çıxarılmış yerinə yetirən Dövlət (ləğv olunmuş çıxarılmış qərarı) şəxsin əraziyə yenidən daxil olması zamanı öncəki qərara istinad edə bilməz.

55. 22-ci maddənin 6-cı bəndi çıxarılmış qərarı almış şəxslər üçün əməkhaqqı və digər hüquqlarını və ya digər öhdəliklərin iddialarını həll edilməsi məqsədilə ölkədən çıxarılmadan öncə və ya sonra müvafiq şərait ilə təminatını nəzərdə tutur. Bu müddəə Sui-istifadə şərtlərində Miqrasiya məsələləri üzrə 143 sayılı BƏT Konvensiyasının 9-cu maddəsinin 1-ci bəndi və Əməkçi miqrantların imkanlarının bərabərliyinin Təşviq olunması (Əlavə Müddəalar) ilə uyğun gəlir. İddiaların, əməkhaqqı və digər müavinətlərin həll olunması imkanları effektiv nəticə təqdim etməlidir. Əməkçi miqrantlar mənşə Dövlətlərinə qayıdıqları zaman məşğulluq Dövlətində qaldırdıqları hüquqi iddiaları məhkəmə prosesinin yüksək qiyməti və ya sübutların təqdim olunmasında çətinliklər səbəbindən problemlər ilə üzləşirlər. Bu səbəbdən, üzv Dövlətlər mümkün olduğu təqdirdə, əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvləri üçün çıxarılmış zamanı əməkhaqqı və müavinətlərini əldə etmək iddiasının irəli sürülməsi məqsədilə müvafiq zaman ayırmalıdırlar. əməkçi miqrantlar şikayətlərinə baxılması üçün üzv Dövlətlər zaman əsaslı və ya sürətləndirilmiş məhkəmə icraat proseslərinin həyata keçirilməsini nəzərə almalıdır. Əlavə olaraq, üzv Dövlətlər ikitərəfli müqavilələr bağlayaraq, mənşə Dövlətə qayıtmış əməkçi miqrantların məşğulluq Dövlətində ədliyyə sisteminə müraciət etmək hüququ əldə edərək sui-istifadə halları və ya ödənilməmiş əməkhaqqı və müavinətlər haqqında iddia irəli sürmək imkanı yaradılmalıdır.

56. 22-ci maddənin 7-ci bəndi çıxarılmış qərarı tətbiq olunan əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvləri üçün öz mənşə Dövlətlərindən ayrı bir Dövlət daxilində çıxarılmış qərarının həyata keçirilməsinə heç bir xələf gətirilmədən daxilolma imkanlarının araşdırılması hüququnu təmin edir. Bu seçimdən əməkçi miqrant və ailə üzvləri tərəfindən istifadəsi üçüncü Dövlətin razılığı əsasında olmalıdır.

57. 22-ci maddənin 8-ci bəndi əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinin çıxarılmış qərarı ilə bağlı xərclərdən azad olmalarını nəzərdə tutur. Çıxarılmış qərarını icra edən Dövlət miqrantlardan səyahət xərclərinin ödənilməsinə tələb edə bilər, lakin onlardan çıxarılmış və ya inzibati həbs xərcləri daxil olmaqla qanuni icraat proseslərinin xərclərinin ödənilməsinə tələb oluna bilər (həmçinin, 17-ci maddənin, 8-ci bəndinə nəzər salın). Buna baxmayaraq, Komitənin qeydinə əsasən, qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən əməkçi miqrantlar iş üzrə heç bir məsuliyyət daşmadıqları halda, məsələn, müqavilənin başa çatma tarixindən öncə işdən azad olunduqda və ya işəgötürən tərəfindən zəruri tədbirlər həyata keçirilmədikdə, əməkçi miqrantlar səyahət xərcləri daxil olmaqla çıxarılmış prosesi ilə bağlı heç bir ödəniş üzrə məsuliyyət daşımamalıdırlar.

58. 22-ci maddənin 9-cu bəndi, 22-ci maddənin 6-cı bəndi və 25-ci maddə ilə uyğunluq təşkil edərək əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinin əldə etdikləri hüquqlardan, o cümlədən sosial təhlükəsizlik müavinətləri və ya bu müavinətlər ilə bağlı təqdim olunan ianələr, eləcə də əməkhaqqı və "digər hüquqlardan" yararlanmaqdan məhrum edilə bilməzlər. Üzv Dövlətlər bu səbəbdən, çıxarılmadan öncə əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinin sosial təhlükəsizlik müavinətlərinin toplanmış miqdarı haqqında məlumatlandırılmalarını təmin etməlidirlər.

Konsulluq tərəfindən müdafiə

59. Konvensiyanın 23-cü maddəsi çıxardılma qərarı almış əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvləri hüquqları haqqında heç bir gecikmə olmadan məlumat əldə etmələrini və mənsə Dövlətin konsulluq və ya diplomatik orqanları tərəfindən müdafiə və yardım əldə etmək üçün müraciət etmələrini nəzərdə tutur. Maddə həmçinin, çıxardılma prosesini həyata keçirən Dövlətin səlahiyyətli orqanları tərəfindən bu hüquqdan istifadəni sadələşdirməyi tələb edir. Müvafiq olaraq, çıxardılma prosesini həyata keçirən Dövlət çıxardılma qərarı çıxarılan anda və ya qısa müddət sonra əməkçi miqrantın başa düşdüyü dildə, heç bir gecikmə olmadan bu hüquq haqqında məlumat təqdim etməlidir. Dövlət sözügedən şəxs və mənsə Dövlətinin konsulluq və ya diplomatik orqanları arasında əlaqəni sadələşdirməlidir.

D. İqtisadi, sosial və mədəni hüquqların müdafiəsi (Hissə III)**1. Əmək istismarına qarşı müdafiə***İcbari və məcburi əmək və uşaq əməyinə qarşı müdafiə*

60. Konvensiyanın 11-ci maddəsinə əsasən Dövlətlər əməkçi miqrantlara tətbiq olunan bütün icbari və ya məcburi əmək formalarına qarşı effektiv tədbir görməlidirlər.¹⁷ Buraya borc əsarəti, pasportun saxlanması və qeyri-qanuni məhkumluq daxildir. 21-ci maddə üzv Dövlətlər üzərinə işəgötürənlər və rekruterlər tərəfindən əməkçi miqrantlara məxsus səyahət və ya şəxsiyyəti təsdiq edən sənədləri müsadirə etmələri və ya məhv etmələrinin qarşısının alınması öhdəliyini qoyur.¹⁸ Üzv Dövlətlər hüquq-mühafizə orqanı rəsmiləri üçün təlimlər təşkil etməli və əməkçi miqrantlar, xüsusilə də qadın əməkçi miqrantların üstünlük təşkil etdiyi məişət əməyi¹⁹ və digər əyləncə növü fəaliyyətlərinin əmək qanunları əsasında müdafiə olunduğunu və yoxlanışdan keçirildiyini təmin etməlidirlər²⁰.

61. Konvensiyanın 25-ci maddəsinin 1(b) bəndi məşğulluq üzrə minimum yaş həddi ilə bağlı qanun və tənzimləmələrin bərabər qaydada miqrant uşaqlara şamil olunmasını müəyyən edir. Məşğulluğa qəbul üzrə Minimum Yaş Həddi ilə bağlı 138 sayılı (1973) BƏT Konvensiyasının 2-ci maddəsinə əsasən əmək fəaliyyəti üçün minimum yaş həddi 15-dən aşağı olmamalıdır. Bundan əlavə, Konvensiyanın 11-ci maddəsinə müvafiq olaraq üzv Dövlətlər uşaq əməkçi miqrantların istənilən formada kölləlik, fahişəlik və ya onların təhsil, təhlükəsizlik, mənəviyyət və sağlamlığına zərər vura biləcək iş, eləcə də uzun iş saatlarından müdafiə etməlidir.²¹ Üzv Dövlətlər uşaq əməkçi miqrantları zorakılıqdan qorunmalı və onların təhsil, istirahət və peşə sağlamlığı hüquqlarını qorunmalıdırlar.

Bərabər rəftar

62. 25-ci maddənin 1-ci bəndi əməkçi miqrantlar üçün statuslarından asılı olmayaraq vətəndaşlar ilə bərabər səviyyədə əməkhaqqı, digər iş şərtləri və məşğulluq şərtləri ilə təmin edilmək hüququunu nəzərdə tutur.²² Üzv Dövlətlər onların əmək bazarına daxil olmaq icazəsinə malik olmayan əməkçi miqrantlara qeyd olunan hüquqların təmin edilməsindən imtina edə bilərlər, belə ki, məşğulluq

¹⁷ 29 sayılı BƏT Konvensiyası (yuxarıdakı 8-ci Qeyd nəzər salın).

¹⁸ Komitənin əməkçi məişət miqrantları haqqında 1 sayılı ümumi şərh (2011), bənd 39-a nəzər salın.

¹⁹ Məişət Əməkçiləri üçün Ləyaqətli İş haqqında 189 sayılı BƏT Konvensiyası (2011).

²⁰ Komitənin əməkçi məişət miqrantları haqqında 1 sayılı ümumi şərh (2011), bənd 41-ə nəzər salın.

²¹ 182 sayılı BƏT Konvensiyası (yuxarıdakı 8-ci Qeyd nəzər salın).

²² Ayır-seçkilik ilə bağlı 111 sayılı BƏT Konvensiyası (1959) (Məşğulluq və Peşə).

əlaqələri qurulduqda və yekunlaşdırılana qədər bütün əməkçi miqrantlar, o cümlədən qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən miqrantlar bərabər iş və məşğulluq şərtləri ilə təmin edilməlidirlər. 25-ci maddə, 1(a) və (b) bəndlərində qeyd olunan iş və məşğulluq şərtləri natamam nümunələrdir. Milli qanunvericilik və təcrübəyə əsasən bərabər davranış prinsipi iş şəraiti və ya məşğulluq şərtlərində analiç müdafiəsi təmin edir.

63. Üzv Dövlətlər qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən əməkçi miqrantlar daxil olmaqla, bütün əməkçi miqrantlar üçün məşğulluq şərtlərində miqrantların anlayacaqları dildə xüsusi vəzifələr, iş saatları, əməkhaqqı, istirahət günləri və iş şərtləri qeyd olunmaqla bütün şərtlərin pulsuz, ədalətli və tam razılıq əsasında həyata keçirildiyini müqavilələrdə qeyd etməlidirlər.²³ Onlar əmək haqqılarının ödənilməməsi, ölkədən çıxana qədər ödənişdə gecikdirmə, əməkhaqqılarının əməkçi miqrantlar üçün əlçatmaz hesablara transfer olunması və ya əməkçi miqrantların aşağı əməkhaqqılarının ödənişi, xüsusilə qeyri-qanuni vəziyyətdə olan miqrantlar üçün səmərəli tədbirlər həyata keçirməlidir. Üzv Dövlətlər əməkçi miqrantların gündəlik çalışdıqları sahələrdə yoxlamalar həyata keçirməli və əmək müfəttişlərindən əməkçi miqrantların miqrasiya statusu ilə bağlı immiqrasiya orqanlarına heç bir məlumat ötürməmək üçün təlimatlandırılmalıdır,²⁴ belə ki, onların başlıca vəzifəsi iş şəraiti ilə bağlı hüquqi müddələrin qüvvəyə mindirilməsi və çalışan əməkçilərin müdafiəsinin Sənaye və Kommersiya üzrə Əməyin İnspeksiyası ilə əlaqədar 81 sayılı BƏT Konvensiyasının (1947) 3-cü maddəsinin 1(a) bəndinə əsasən təmin edilməsidir.

Horizontal effekt və bərabər əmək hüquqlarının qüvvəyə mindirilməsi

64. 25-ci maddə əməkhaqqı və digər iş şərtləri ilə bağlı vətəndaşlar və miqrantlar arasında bərabər davranışı nəzərdə tutur və bu hüququn əməkçi miqrantın statusundan asılı olmayaraq əmək müqavilələrinə daxil ediləcəyinə təminat verir. 25-ci maddənin 3-cü bəndi işəgötürənlərin heç bir hüquqi və ya müqavilə öhdəliklərindən azad edilməyəcəklərini, onların öhdəliklərinin əməkçi miqrantların qalması və ya məşğulluğunun qeyri-qanuniliyi səbəbindən məhdudlaşdırılmayacağını nəzərdə tutur. Üzv Dövlətlər qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən əməkçi miqrantlar ilə özəl məşğulluq müqavilələri imzalayanda bərabər davranış prinsipini pozan işəgötürənlərə qarşı müvafiq sanksiyalar tətbiq etməli və əməkçi miqrantları hüquqları pozulduğu halda və deportasiya qorxusu olmadan əmək məhkəmələri və ya digər ədliyyə hüquq müdafiə vasitələrindən istifadə hüququ ilə təmin etməlidir (maddə 83).²⁵ Bu müddəanı qüvvəyə mindirmək üçün Komitə üzv Dövlətlər tərəfindən xüsusilə qeyri-qanuni vəziyyətdə olan əməkçi miqrantları işə götürən sənaye sahələrində effektiv monitoring sistemi təsis etməlidirlər.

Həmkarlar ittifaqına qoşulmaq hüququ

65. Kollektiv sövdələşmə təşkil etmək və qoşulmaq hüququ əməkçi miqrantların öz ehtiyaclarını ifadə etmək və hüquqlarını xüsusilə həmkarlar ittifaqı vasitəsilə müdafiə etmək üçün zəruridir.²⁶ Konvensiyanın 26-cı maddəsi bütün əməkçi miqrantlar üçün həmkarlar ittifaqlarına və digər assosiasiyalara qoşulmaq və öz maraqlarını müdafiə etmək hüququnu nəzərdə tutur. 26-cı maddə həmkarlar ittifaqı təşkil etmək hüququ üzrə müdafiəni təmin etmir. Bu müddəa digər beynəlxalq insan hüquqları vasitələri ilə birgə nəzərə alındıqda üzv Dövlətlər üçün hər iki vasitə ilə bağlı geniş öhdəliklər yarada bilər. Məsələn, toplaşma azadlığı və təşkil etmək hüququnun müdafiəsi ilə bağlı 87 sayılı BƏT Konvensiyasının (1948) 2-ci maddəsi və Mülki və Siyasi Hüquqlar üzrə Beynəlxalq Paktın 22-ci maddəsinin 1-ci bəndi qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən əməkçi miqrantlara

²³ Komitənin əməkçi məişət miqrantları haqqında 1 sayılı ümumi şərh (2011), bənd 38 və 40-cü bəndlərinə nəzər salın.

²⁴ Həmin yerdə, bənd. 41 və 49-50.

²⁵ Həmin yerdə, bənd. 49-50.

²⁶ Həmin yerdə, bənd. 45.

şamil olunur. 26-cı maddə iclaslarda və fəaliyyətlərdə iştirak etmək və qanun əsasında təsis olunmuş həmkarlar ittifaqı və digər assosiasiyalardan yardım əldə etmək hüququnu müdafiə edir. Üzv Dövlətlər bu hüquqları, o cümlədən, kollektiv sövdələşmə hüququnu təmin etməli, əməkçi miqrantlar arasında onların miqrasiya statusundan asılı olmayaraq özünü təşkil prosesini təşviq etməli və yardım təmin edə biləcək müvafiq assosiasiyalar haqqında məlumat təqdim etməlidir.²⁷

66. 26-cı maddənin 2-ci bəndinə əsasən Komitə bənzər məhdudiyətlərin İqtisadi, Sosial və Mədəni Hüquqlar üzrə Beynəlxalq Paktın 8-ci maddəsinin 1(a) bəndi və Mülki və Siyasi Hüquqlar üzrə Beynəlxalq Paktın 22-ci maddəsinin 2-ci bəndində nəzərdən keçirilə biləcəyini qeyd edir. Müvafiq müqavilə orqanının yurisprudensiyasına istinad edərək Konvensiyanın 26-cı maddəsinin 2-ci bəndi əsasında icazə verilən məhdudiyətlərə səbəb olan halların şərhini təqdim edir.

2. Sosial təhlükəsizlik hüququ

67. Sosial təhlükəsizlik hüquqi ilə bağlı Konvensiyanın 27-ci maddəsinin 1-ci bəndi bütün əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvləri Dövlətin və müvafiq ikitərəfli və çoxtərəfli müqavilələrin müddəalarını yerini yetirdikləri halda, məşğulluq Dövləti vətəndaşlarına təmin edilən bərabər davranış hüququna malik olduqlarını qeyd edir. Üzv Dövlət şərti əsasda və ya öncədən ianə yandırılmasından asılı olmayaraq sosial müavinətlərin ödənilməsi üçün qanunvericiliyin qüvvəyə mindiyi və əməkçi miqrantın bu qanunvericilik üzrə tələblərə cavab verdiyi halda, sosial təhlükəsizlik hüququ ayrı-seçkiliyi qadağan etdiyindən Dövlət ixtiyari şəkildə əməkçi miqrantın müavinətdən istifadə hüququndan məhrum edə bilməz. Müvafiq olaraq, vətəndaşlıq və ya miqrasiya statusu əsasında istənilən fərqlənmə qanun əsasında nəzərdə tutulmalı, Konvensiyanın qanuni məqsədinə əsaslanmalı, xüsusi hallarda zəruri olmalı və hüquqi məqsədə mütənəsib olmalıdır.²⁸ Dövlətlər eyni situasiyalar üzrə fərqli davranış tətbiq etmək üçün azad seçimə malik olduqları zaman, vətəndaşlıq və ya miqrasiya statusu əsasında bu cür fərqli davranışın 7 və 27-ci maddələr ilə necə uyğun olduğunu izah etməlidirlər.²⁹

68. 27-ci maddənin 1-ci bəndinə əsasən əməkçi miqrantların sosial təhlükəsizlik hüququ müvafiq ikitərəfli və çoxtərəfli sazişlərin imzalanmasından asılıdır və mənşə Dövləti və məşğulluq Dövləti istənilən zaman bu müavinətin modallıqlarını müəyyən etmək üçün zəruri tədbirlər həyata keçirə bilərlər. Əmək Miqrasiyası üzrə Çoxtərəfli BƏT Çərçivəsində tövsiyə olunduğu kimi, üzv Dövlətlər əməkçi miqrantlar, eləcə də qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən əməkçilər üçün müvafiq şəkildə sosial təhlükəsizlik təminatları və müavinətləri həmçinin, sosial təhlükəsizlik hüquqlarının ötürülməsini təmin etmək üçün ikitərəfli, regional və ya çoxtərəfli müqavilələr imzalanmasını nəzərdən keçirməlidir.³⁰ Buna baxmayaraq, 27-ci maddənin 1-ci bəndi məşğulluq Dövlətinin qanunvericiliyi əsasında əməkçi miqrantlar üçün təmin edilən müavinətlərin məşğulluq Dövlətinin mənşə Dövləti ilə qarşılıqlı müqavilə imzalamaması səbəbindən ləğv olunması kimi şərh olunmamalıdır.³¹

²⁷ Həmin yerdə, bənd. 46-47.

²⁸ Yuxarıdakı 19 sayılı qeydə nəzər salın, *Koua Poirrez. Fransaya qarşı*, Müraciət No. 40892/98 (30 dekabr 2003-cü il), bənd. 39.

²⁹ Həmin yerdə., *Gaygusuz Avstriyaya qarşı*, Müraciət No. 17371/90 (16 sentyabr 1996-cı il), bənd. 42.

³⁰ BƏT, "Əmək Miqrasiyası üzrə BƏT Çoxtərəfli Çərçivəsi, qeyri-icbari prinsiplər və əmək miqrasiyasına hüquqlar əsasında yanaşma təlimatları" (Cenevrə, 2006-cı il) təlimat 9.9.

³¹ Yuxarıdakı 19 sayılı qeydə nəzər salın, *Koua Poirrez. Fransaya qarşı*, bənd. 39.

69. 27-ci maddənin 2-ci bəndinə əsasən müvafiq qanunvericilik əsasında əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinə müavinətlərin təqdim olunmasına icazə verilmirsə, üzv Dövlət vətəndaşlar ilə bərabər davranış əsasında əməkçi miqrantlar tərəfindən müavinət əldə etmək üçün yatırımların məbləğini geri qaytarmağın yollarını nəzərdən keçirməlidir. Bu baxımdan, üzv Dövlət qeyd olunan yatırımların geri qaytarılmasının mümkünsüz olduğu hər bir halı əsaslandırılmalıdır. Əməkçi miqrant və ya onun ailəsi tərəfindən həyata keçirilən yatırımların geri qaytarılmaması qərarı onun milliyyəti və ya miqrasiya statusu əsasında ayrı-seçkilik yaratmamalıdır. Bundan əlavə, Komitə əməkçi miqrantların sosial təhlükəsizlik müavinətlərindən istifadə hüququnun iş yerinin dəyişilməsi səbəbindən təsirə məruz qalmamalı olduğunu nəzərdə tutur.

70. 27-ci maddənin 2-ci bəndində "yatırımlara" istinad 27-ci maddənin 1-ci bəndində "sosial təhlükəsizliyin" yalnız yatırım edilən sosial təhlükəsizlik cədvəllərinə istinad etdiyini nəzərdə tutmur. Bu cür məhdud anlayış İqtisadi, Sosial və Mədəni Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın 9-cu maddəsinə zidd olacaq, belə ki, maddəyə əsasən "sosial təhlükəsizlik" "sosial sığorta"nı da əhatə edir. Paktın 9c-ü maddəsinin hüquqi statusundan və sənədlərindən asılı olmayaraq bütün əməkçi miqrantlara şamil olunduğunu qeyd edərək Komitə Konvensiyanın 27-ci maddəsinə "sosial təhlükəsizliyin" yatırım tələb etməyən sosial müavinətləri əhatə etdiyini və üzv Dövlətin müvafiq qanunvericiliyi bu hüququ təmin etdiyi halda qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən əməkçi miqrantların heç bir ayrı-seçkilik olmadan bu müavinətlərdən istifadəsini müəyyən etdiyini qeyd edir.

71. Komitə yoxsulluq və həssaslıq şəraitində üzv Dövlətlərin qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvləri üçün fəvqəladə sosial yardım, o cümlədən tələb etdikləri halda əlilliyi olan şəxslər üçün fəvqəladə xidmətlər təmin etməli olduqlarını diqqətə çatdırır. Qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən bir çox əməkçi miqrantların yatırım cədvəllərində iştirak etmədiyi halda belə, onların sosial müdafiə cədvəlləri və dolaylı vergilərin ödənilməsi proqramlarına töhfə verdiklərini xatırladır.³²

3. Təcili tibbi yardım əldə etmək hüququ

72. Konvensiyanın 28-ci maddəsi əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinin həyatlarının qorunub saxlanması və ya sağlamlıqlarına bərpa olunmaz xəsarət yetirilməməsi üçün vətəndaşlar ilə bərabər davranış əsasında təcili tələb olunan istənilən növ tibbi xidmət əldə etmək hüququna malikdirlər. Buna baxmayaraq, 28-ci maddə insan hüquqları üzrə beynəlxalq vasitələr ilə birgə nəzərə alındıqda üzv Dövlətlər üçün hər iki vasitə üzrə geniş öhdəliklər yarada bilər. İqtisadi, Sosial və Mədəni Hüquqlar üzrə Beynəlxalq Paktın 12-ci maddəsi bütün şəxslər üçün əldə edilə bilən ən yüksək sağlamlıq standartı hüququ təmin edir. Üzv Dövlətlər miqrasiya statusundan asılı olmayaraq bütün şəxslər üçün qeyri-ayrı seçkilik əsasında minimum səviyyədə tibbi xidmətlərdən istifadə hüququ təmin etmək öhdəliyi daşıyır. İqtisadi, Sosial və Mədəni Hüquqlar üzrə Komitə bu müddəanın ilkin tibbi qulluq, o cümlədən qabaqleyici, bərpa edici və palliativ tibbi xidmətləri əhatə etdiyini nəzərdə tutur. Uşaq hüquqları üzrə Komitə hər bir miqrant uşağın Uşaq hüquqları üzrə Konvensiyanın 24-cü maddəsinə əsasən vətəndaşlar ilə eynin səviyyədə sağlamlıq hüququna malik olduğunu qeyd edir. Bu səbəbdən, üzv Dövlətlər bütün əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinin zəruri dərman vasitələrindən istifadəsini və miqrant uşaqların ən geniş yayılmış infeksiya xəstəliklərə qarşı immunlaşdırma ilə təmin etməlidir. Dövlətlər miqrant qadınların müvafiq prenatal və postnatal tibbi qulluq, təhlükəsiz reproduktiv sağlamlıq xidmətləri və təcili məmalıq xidmətindən istifadəsini təmin etməlidir.

³² BMT-nin İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarının İqtisadi və Sosial Şuraya olan hesabatının (E/2010/89), 46-cı bəndinə nəzər salın

73. Komitə təcili tibbi yardımın vətəndaşlar ilə bərabər davranış və qeyri ayrı-seçkilik əsasında bütün əməkçi miqrantlar üçün təmin edilməli olduğunu qeyd edir. Tibbi xidmətin pulsuz təminatının icbari olmamasına baxmayaraq, bərabər davranış ödəniş və ya ödənişdən azad edilmə qaydaları vətəndaşlar ilə eyni səviyyədə əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinə şamil edilməlidir. Üzv Dövlətlər qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən əməkçi miqrantlara əlavə ödənişlərin tətbiq edilməsini və ya xidmət göstərilməzdən əvvəl dərhal ödəniş etməyi və ödəniş qəbzinin təqdim olunması tələbini qadağan etməlidirlər. Təcili tibbi yardım ödəniş qabiliyyətinin olmaması səbəbindən dayandırılmamalıdır. Üzv Dövlətlər əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinin sağlamlıq hüquqları və tibb xidməti haqqında məlumatlandırılmalarını təmin etməlidirlər. Üzv Dövlətlər həkimlər və tibb peşəkarlarının əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvləri üçün tibb xidmətinin təmin edilməsi ilə bağlı mədəni aspektlərin nəzərə alındığı təlim keçmələrini təmin etməlidirlər.

74. 28-ci maddə bu tibbi xidmətdən istifadəni əməkçi miqrantların qeyri-qanuni statusu və ya məşğulluğu səbəbindən məhdudlaşdırılmasını qadağan edir. Üzv Dövlətlər tibbi xidmətdən immiqrasiya nəzarəti vasitəsi kimi istifadə etməməlidir, bu qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən əməkçi miqrantların deportasiya qorxusundan tibbi xidmət ilə bağlı peşəkarlara müraciət etmələrinin qarşısını almış olacaq. Nəticə etibarilə, üzv Dövlətlər dövlət səhiyyə müəssisələrindən pasiyentin miqrasiya statusu ilə bağlı immiqrasiya orqanlarına məruzə etmək və ya məlumatı bölüşməyi tələb etməməli və tibb işçilərindən də qeyd olunanlar tələb olunmamalıdır.³³ Bundan əlavə, üzv Dövlətlər tibb müəssisələrində və ya yaxınlığında immiqrasiya mühafizə əməliyyatları həyata keçirməməlidirlər, bu hal, əməkçi miqrantlar və onların ailə üzvlərinin tibbi xidmətdən istifadəsini məhdudlaşdıracaq.

4. Təhsil hüququ

75. Konvensiyanın 30-cu maddəsi əməkçi miqrantların bütün uşaqlarının "təhsildən başlıca istifadə hüququ"nu sözügedən Dövlətin vətəndaşları ilə bərabər davranış əsasında müdafiə edir." 30-cu maddə dövlət məktəbəqədər təhsil müəssisələri və ya məktəblərdən istifadənin uşağın və ya onun valideynlərinin miqrasiya statusundan asılı olmayaraq təmin edilməli olduğunu nəzərdə tutur. İqtisadi, Sosial və Mədəni Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın 13-cü maddəsinə müvafiq olaraq, Komitə miqrasiya statusundan asılı olmayaraq üzv Dövlətlər tərəfindən əməkçi miqrantların uşaqları daxil olmaqla hər bir şəxs üçün pulsuz və icbari ibtidai təhsilin təmin edilməli olduğunu qeyd edir. Beləliklə, üzv Dövlətlər bütün məktəb məsrəflərini, təhsil ödənişləri, eləcə də, məktəb materialları və formaları üçün xərclər kimi bütün bilavasitə xərclərin mənfəətini aradan qaldırmaq öhdəliyi daşıyırlar. Əməkçi miqrantların uşaqları tərəfindən orta təhsildən istifadə vətəndaşlığı olan şəxslər ilə bərabər davranış əsasında təmin edilməlidir. Belə ki, vətəndaşlığı olan uşaqlar pulsuz orta təhsildən istifadə etdikləri halda, üzv Dövlətlər miqrasiya statusundan asılı olmayaraq əməkçi miqrantların uşaqları üçün bərabər istifadə imkanı təmin etməlidirlər. Eyni zamanda, üzv Dövlətlər peşə təhsili daxil olmaqla, müxtəlif növ orta təhsil formaları təmin etdikləri halda, həmin imkanlar əməkçi miqrantların uşaqları üçün də təmin edilməlidir. Eyni prinsip pulsuz məktəbəqədər təhsil və ya təqaüd cədvəllərinə tətbiq olunur. Bu səbəbdən, vətəndaşlığı olan uşaqlar pulsuz məktəbəqədər təhsil və ya təqaüd hüququndan istifadə etdikləri halda, üzv Dövlətlər miqrasiya statusundan asılı olmayaraq əməkçi miqrantların uşaqları üçün bərabər istifadə imkanı təmin etməlidirlər.

76. Komitə irqi, etnik, gender və əlillik səbəbindən miqrant uşaqların müxtəlif növ ayrı- seçkilik ilə üzləşə biləcəklərini qeyd edir. Bərabər rəftar prinsipi üzv Dövlətlərdən təhsil sistemlərində miqrant uşaqlara qarşı istənilən ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılmasını tələb edir.

³³ Yuxarıdakı 12-ci qeyd, 43-cü bəndə nəzər salın.

Üzv Dövlətlər bu səbəbdən məktəblərin ayrılması və əməkçi miqrantların uşaqlarına qarşı müxtəlif davranış standartlarının tətbiqini, eləcə də sinif otaqlarında əməkçi miqrantların uşaqlarına qarşı istənilən ayrı-seçkilik formalarını aradan qaldırmalıdır. Üzv Dövlətlər uşaqlara qarşı ayrı-seçkiliyin qarşısını almaq üçün effektiv proqram, siyasət və mexanizmlərin olduğunu təmin etmək öhdəliyi daşıyır.

77. Təhsildən istifadəni təmin etmək üçün Komitə üzv Dövlətlərin şagirdlərin və ya onların valideynlərinin qanuni və ya qeyri-qanuni statusu ilə bağlı məlumatların immiqrasiya orqanlarına məruzə etməli və ya bölüşdürməli olmadığını və ya məktəbdə və ya məktəb yaxınlığında immiqrasiya mühafizə əməliyyatlarını həyata keçirməli olmadıqlarını bildirir, belə ki, qeyd olunan vəziyyət əməkçi miqrantların uşaqlarının təhsildən istifadə hüququnu məhdudlaşdıracaq. Üzv Dövlətlər həmçinin məktəb inzibatçıları, müəllimlər və valideynləri yuxarıda qeyd olunan tədbirləri icra etməli olmadıqlarını bildirməli və əməkçi miqrantların uşaqları üçün təhsil hüquqları ilə bağlı təlim keçməlidirlər.

78. Konvensiyanın 45-ci maddəsinin 3-cü bəndinə əsasən məşğulluq Dövlətinin qeydiyyatdan keçmiş əməkçi miqrantların uşaqları üçün ana dillərində və mədəniyyətlərinə uyğun şəkildə tədrisin təmin olunması öhdəliyini qeyd edərək, Komitə mədəni mənsubluğa hörmət etmək hüququnun bütün əməkçi miqrantlar və uşaqlar da daxil olmaqla onları ailə üzvlərinə mənsub olduğunu vurğulayır. Bu iki müddəanı bütün uşaqlara şamil edilən Uşaq Hüquqları üzrə Konvensiyanın 29-cu maddəsinin 1(c) bəndi ilə birgə nəzərə alıqda, Komitə üzv Dövlətlərin qeyri-qanuni vəziyyətdə fəaliyyət göstərən əməkçi miqrantların övladları üçün və eyni zamanda eyni ana dildə danışan qeydiyyatdan keçmiş əməkçi miqrantların övladları üçün ana dilində təlimatlardan istifadəni təmin etməli olduğunu düşünür.

79. Şəxsiyyətin hüquqi şəkildə tanınması bir sıra fundamental hüquqlardan istifadə etmək üçün ilkin şərtidir. Qeyri-qanuni şəkildə fəaliyyət göstərən miqrantların övladları, xüsusilə də şəxsiyyətlərini tanımayan ev sahibi Dövlətində doğulanlar bütün həyatları boyu məzlum şəkildə olurlar. Üzv Dövlətlər əməkçi miqrantların övladlarının doğumdan dərhal sonra, valideynlərinin miqrasiya statusundan asılı olmayaraq qeydiyyatdan keçmələrini, doğum şəhadətnamələri və digər şəxsiyyəti təsdiq edən sənədlərlə təchizatını təmin etməlidir (maddə 29). Üzv Dövlətlər uşağın qeydiyyatdan keçirilməsi üçün əməkçi miqrantlardan yaşayış icazəsini təqdim etməyi tələb etməməlidirlər, bu qeyri-qanuni vəziyyətdə fəaliyyət göstərən miqrant uşaqların doğum qeydiyyatı hüququndan məhrum edərək, eyni zamanda təhsil, sağlamlıq xidmətləri, məşğulluq və digər hüquqlardan istifadələrini inkar edəcək. Əməkçi miqrantların doğumdan sonra övladlarını qeydiyyatdan keçirmək öhdəliyinə riayət etməmələri onların təhsil hüququndan təcrid olunmalarına bəraət qazandırmamalıdır.